

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SU POLİTİKALARI VE GÜVENLİĞİ ANABİLİM DALI

TÜRK YARGI KARARLARINDA SU KAVRAMI VE
SU HAKKININ GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Veli TAŞ

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SU POLİTİKALARI VE GÜVENLİĞİ ANABİLİM DALI

TÜRK YARGI KARARLARINDA SU KAVRAMI VE
SU HAKKININ GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Veli TAŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Gökşen ÇAPAR

Ankara, 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SU POLİTİKALARI VE GÜVENLİĞİ ANABİLİM DALI

TÜRK YARGI KARARLARINDA SU KAVRAMI VE
SU HAKKININ GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Gökşen ÇAPAR

TEZ JÜRİSİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Gökşen ÇAPAR
- 2- Prof. Dr. Yusuf Ersoy YILDIRIM
- 3- Prof. Dr. Vakur SÜMER

Tez Savunması Tarihi

25.06.2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Gökşen ÇAPAR danışmanlığında hazırladığım “TÜRK YARGI KARARLARINDA SU KAVRAMI VE SU HAKKININ GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ (Ankara, 2024)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

04.07.2024

Veli TAŞ

ÖNSÖZ

Tezimin hazırlanma sürecinde desteklerini her daim hissettiğim aileme, sayın danışmanım Prof. Dr. Gökşen ÇAPAR'a, arkadaşlarıma, disiplinler arası çalışma yapmama imkân tanıyan T.C. Ankara Üniversitesine ve suya hukuk disiplini gözüyle bakmamı sağlayan ve 100. yılını doldurmaya yaklaşan T.C. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	iii
1. GİRİŞ	1
2. YÖNTEM.....	7
2.1. Yargıtay ve Danıştay Kararlarının İnceleme Konusu Yapılmasının Nedeni	7
2.2. Adli Yargı ve Yargıtay.....	8
2.3. İdari Yargı ve Danıştay	8
2.4. Su Hakkına Dair Kararların Tespiti ve Sınırlılık Belirleme Yöntemi.....	9
3. İNSAN HAKLARI GELİŞİM SÜRECİNDE SU HAKKI VE SU HAKKINA DAİR GÖRÜŞLER.....	13
3.1. İnsan Hakları Gelişim Süreci İçerisinde Su Hakkı.....	16
3.2. Su Hakkının Neyi İfade Ettiğine İlişkin Görüşler.....	20
4. YARGITAY KARARLARINDA SU KAVRAMI VE SU HAKKI.....	42
5. DANIŞTAY KARARLARINDA SU KAVRAMI VE SU HAKKI	58
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	70
KAYNAKÇA.....	76
ÖZET.....	85
ABSTRACT	87

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirme
EİHB	: Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi
EKHS	: Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
GY	: Genel Yorum
HES	: Hidroelektrik Santrali
ICESCR	: Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
ICCPR	: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşmesi
IHAS	: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
IMF	: International Monetary Fund
md.	: madde
s.	: sayfa
SDG	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

1. GİRİŞ

Su hakkı, konusuna göre farklı şekillerde ele alınan bir kavramdır. Su yaşamın kaynağı, çevresel bir unsur, ekonomik değeri olan bir mal, gıda üretimi için gereken bir varlık, sağlıklı olmanın anahtarı, ülkelerin sınırlarını belirleyen coğrafi bir sınırdır. Su, ele alındığı konuya göre çeşitli şekillerde açıklanabilmektedir. Bu durum, su hangi konu kapsamında ele alınıyorsa, su hakkının da o konuya göre açıklanabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenledir ki su hakkının ne olduğu, neyi ifade ettiği veya neyi ifade etmesi gerektiği konusunda öğretilerde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Su hakkının başlı başına insan hakkı olup olmadığı veya insan hakkı olarak kabul edilmesinin gerekip gerekmediği hususu tartışmalıdır. Bu tartışmanın nedenlerinden biri ve belki de en önemlisi, su hakkı ile ifade edilenin ne olduğu sorusuna çeşitli cevaplar verilmesidir.

Öğretilerde çoğunluk görüşü, temel insan hakkı olarak nitelendirilebilecek bir su hakkının var olduğu, bu hakkın insan yaşamı için gerekli olan yeterli kalitede ve yeterli miktardaki içme ve beraberinde kişisel kullanım için gerekli olan suya erişilebilmesi hakkını ifade ettiği yönündedir. Erişim açısından yapılan açıklamalarda bu suyun bedelsiz veya karşılanabilir bir bedel ile erişilebilen bir suyu ifade ettiği konusunda görüşler mevcuttur.

Diğer yandan su hakkının bağımsız bir insan hakkı olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunan görüşler de bulunmaktadır.

H₂O moleköl yapısıyla bilinen su, yaşamsal bir varlıktır. Canlılar, hayatlarını sürdürebilmek için suya ihtiyaç duyar, ancak su, yalnızca canlıların biyolojik olarak tükettikleri bir varlık değildir.

Gezegimizdeki su miktarı 1,4 milyar km³ olup suların %97,5'i denizlerde ve okyanuslarda tuzlu su, kalan %2,5'i ise tatlı su olarak bulunmaktadır. Dünyada sekiz büyük su kaynağı bulunmakta olup bunlar okyanuslar (1.350.000.000 km³), buzullar

(27.500.000 km³), yeraltı suları (8.200.000 km³), göller ve iç denizler (205.000 km³), toprakta bulunan nem (70.000 km³), havada bulunan nem (13.000 km³), ırmaklar (1.700 km³) ve canlı su rezervleri (1.100 km³) olmak üzere toplam 1.385.990.800 km³'e tekabül etmektedir¹.

İçilebilir nitelikteki tatlı su kaynaklarının dünyadaki dağılımına bakıldığında, kaynakların %68,7'sinin kutuplarda, %30,1'inin ise yeraltında bulunduğu görülmektedir². Erişilebilir nitelikteki tatlı su varlığı ise dünyanın toplam su varlığının %1,2'sinden daha azına tekabül etmektedir. Bu kaynaklar kirlilik, iklim değişikliği, kuraklık, su kayıpları, nüfus artışı ve aşırı kullanımlar gibi pek çok tehditle karşıya karşıyadır. Buna karşılık miktar ve kalite itibarıyla uygun nitelikteki suya erişilebilmesi; enerji arzı, gıda güvenliği, ekosistemlerin ve insan dışındaki canlıların su gereksinimini ifade eden çevresel su gereksinimi ile sürdürülebilir refah ve kalkınma ve bunlarla ilişkili şekilde insanlığın geleceği için son derece önemlidir³.

Ülkemizdeki toplam kullanılabilir su miktarının yıllık bazda 112 milyar metreküp olduğu ifade edilmektedir. 2021 yılına ait verilere bakıldığında toplam su tüketiminin yıl bazında 58,41 milyar metreküp olduğu, sulama suyu ihtiyaçları için 45,05 milyar metreküp (%77), içme ile evsel kullanım ve beraberinde sanayi suyu ihtiyaçları için 13,36 milyar metreküp (%23) su kullanıldığı görülmektedir⁴. Evsel su tüketiminin toplam tüketim içerisindeki payının ise dünya geneli ile düşük ve orta gelirli ülkelerde sadece %8, yüksek gelirli ülkelerde ise %11 olduğu ifade edilmektedir⁵.

Havzalarımızdaki su varlığımızın iklim değişikliğine bağlı olarak gelecekte nasıl

¹ Matricon, J., *Yaşasın Su*, İstanbul, 2015, s. 26

² *United States Geological Survey*, <https://www.usgs.gov/special-topics/water-science-school/science/where-earths-water>

³ Değişen İklimle Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2023 – 2033), 2023, s.10, <https://suverimliliği.gov.tr> , (Erişim tarihi: 06.06.2024)

⁴ a.g.e., s.10

⁵ “Gerçekler ve Eğilimler, Su”, İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği, Ağustos 2005, s. 3, <https://docs.wbcsd.org/2005/08/TR-WaterFactsAndTrends.pdf> (12.06.2024).

etkileneceğine ilişkin projeksiyonlar, su kaynaklarımızın önümüzdeki yüz yıl içerisinde %25'e varan oranlarda azalabileceğini göstermektedir⁶. Anılan projeksiyonlara göre su varlığında yaşanması öngörülen azalış miktarı dikkate alındığında, suya bir kaynak değil ama varlık olarak yer verilmesi yerinde olacaktır. Kaynak ve varlık kavramlarının sıkça birbirlerinin yerine, kimi zaman eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak kaynak sonsuz bir mevcudiyet hali olarak düşünülebilirken varlık, şu an mevcut olmakla beraber bu mevcudiyetin gelecekte var olup olmayacağının belli olmadığı bir durumu ifade etmektedir. Havzalarımızda gerçekleşmesi öngörülen su miktarındaki azalma oranı, suyun tükenebilir bir varlık olarak bulunduğunu göstermektedir. Bu azalma, miktar yanında kalite açısından da değerlendirilmelidir. Bu halde su kaynağı yerine su varlığı ifadesinin kullanılmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Sunulan veriler, su güvenliğinin sağlanmasını, su güvenliği sağlanması için suyun iyi yönetilmesini ve suyun iyi yönetilebilmesi için buna uygun politikalar geliştirilebilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu tez, “Su Politikaları ve Güvenliği Anabilim Dalı” bünyesinde “Su Politikaları ve Güvenliği Tezli Yüksek Lisans Programı” altında oluşturulmaktadır. Programın amacı, birbirleriyle yarışan insani tüketim, ekosistem, gıda, enerji ve ekonomik gelişme gibi su ihtiyacı öncelikleri karşısında sürdürülebilir su yönetimine ve su politikalarına katkıda bulunmak için gereken bilgi ve becerileri kazandırmak olup su konusunda farklı disiplinlerden gelen araştırma sonuçlarının ve bilginin sentezlenerek, kamu ve özel sektördeki karar vericilere ve politika yapıcılara sunulması programın katkısını ifade etmektedir⁷. Diğer bir ifadeyle, elde edilen becerilerin farklı disiplinler gözüyle sentezlenmesiyle su güvenliğini sağlamaya yönelik olarak bu alandaki politika ve uygulamaların ne olduğunu tespiti ile ne olması gerektiği konularında katkı sağlanması

⁶ “Değişen İklimle Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2023 – 2033)”, 2023, s.10.

⁷ <https://www.ankara.edu.tr/programlar/3/903/3959-1551/>

amaçlanmaktadır. Bu amaçla su güvenliği, su politikaları ve su yönetimi konuları hukuk disiplini gözüyle ele alınmaktadır.

Su yönetimi, suya dair belirlenen politikaların uygulanması ile gerçekleşir. Politika, bir amaca varmak için izlenen yöntemi ifade etmektedir⁸. Bu yöntemin sağlıklı şekilde oluşturulabilmesi için politika belirlenecek alana dair unsurların ve bu unsurlardan biri hak ise hakkın ne olduğunun ortaya konmasını gerektirmektedir. Su yönetimini sağlayacak politikaların belirlenmesi için mevcut uygulamaların ne olduğunun tespiti önem taşımaktadır. Suyu dair kapsamlı uygulamalar, diğer alanlarda olduğu gibi devletin üç temel unsur eliyle hayat bulmaktadır. Anılan üç temel unsur yasama, yürütme ve yargıdır.

Kişilerle kişiler, kişilerle devletler, devletlerle devletler arasında çeşitli nedenlerle uyuşmazlıklar çıkmaktadır. Uyuşmazlıkların konusu kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak suya dairdir veya içeriğinde suya dair bir unsur barındırmaktadır.

Suya dair veya suyla bağlantılı haklar, durumun özelliklerine göre çeşitli şekillerde görünür. Bu hakların hayata geçirilmesi, hak ihlali halinde bu ihlalin ortadan kaldırılması ve hakkın tesisi, hakkın ihlali nedeniyle meydana gelen zararın tazmini gibi durumlar taraflar arasında uyuşmazlıklara konu olabilmektedir. Toplumsal hayatın refahı ve hakların işlevsel hale gelmesi için uyuşmazlıkların giderilmesi gerekir.

Uyuşmazlık çözümündeki en yaygın hak arama yöntemi mahkemelerde görülen davalardır⁹. Bunun yanında arabuluculuk ve tahkim gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri de bulunmaktadır, ancak bu alternatif yöntemlerde uyuşmazlığın giderim süreci uyuşmazlığın tarafı olmayan kişilere kapalıdır ve verilen kararlar çoğu zaman yalnızca uyuşmazlığın taraflarınca bilinir.

⁸ Yılmaz, E., (Öğrenciler için) *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Yayınları, 2010.

⁹ “Dava: Hakkına tecavüz edildiğini ileri süren kişinin (davacının), mahkemeye başvurarak hakkının mahkeme eliyle (hukuksal olarak) korunmasını istemesi olarak ifade edilebilir; böylece hak, mahkeme (diğer bir deyişle devlet) eliyle korunabilir”, Yılmaz, E. (2019), s. 165.

Suya dair uyuşmazlıklar yargı eliyle giderildiğinde davaya konu mevcut durum hukuka uygun bulunursa mevcut durum devam etmekte, mevcut durum hukuka aykırı bulunursa bu mevcut durum mahkeme kararı doğrultusunda sonlanmakta, korunan hakka göre suya dair yeni politika ve uygulamalar gerçekleştirilebilmektedir. Diğer bir deyişle yargı, mevcut uygulamada sorun varsa bu sorunu hak temelli olarak gidermeyi sağlayan da bir unsur, iyi bir araçtır.

T.C. Anayasasının 9’uncu maddesine göre ülkemizde yargı yetkisi, “Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız” mahkemelerce kullanılır¹⁰. Mahkeme önündeki işlemler istisnai haller dışında herkese açıktır ve herkes verilen karardan haberdar olabilir.

Yüksek mahkemeler olarak bilinen Danıştay, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi, ülkemizde hukukun uygulanması hususunda belirleyici kararlar vermektedir. Bu nedenle yüksek mahkeme kararları ayrı öneme sahiptir. Bu kararlar, içerisinde derece mahkemeleri olarak anılan diğer mahkemelerin kararlarının incelenmesi nedeniyle de süreç açısından kapsayıcı ve nihai özelliktedir.

Yargı kararlarında su kavramı ve su hakkı çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Peki Türk mahkemeleri su kavramını ve su hakkını nasıl ele almaktadır? Uyuşmazlıklara konu olan su hakkı nedir? Bir yargılamanın konusu, doğrudan ve sadece su hakkı olabilir mi? Eğer bir yargılamanın konusu doğrudan su hakkına ilişkin olabiliyor ise yer verilen su hakkı neyi ifade etmektedir?

Türk yargısında suya dair uyuşmazlıkların giderilmesi sırasında suya dair hakların ne şekilde ele alındığı bilirse, oluşturulacak politikalarda ve yapılacak uygulamalarda suya dair hakların ne şekilde ele alınması gerektiği anlaşılabilir, politikalar buna göre geliştirilebilir ve uygulamalar da bu yönde gerçekleştirilebilir. Diğer yandan, suya dair unsur barındıran uyuşmazlıkların giderilmesi sırasında suyun ele alınış şekli ve su hakkına dair yapılan yorum ve kabuller, yargıda da zaman içerisinde değişiklik

¹⁰ 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası md.9.

gösterebilir.

Bu tezle, su hakkına Türk yargı kararları penceresinden bakılması, Türk mahkemelerince verilen kararlarda su kavramına ve su hakkına hangi şekillerde yer verildiğinin ve mahkemelerin su hakkı yaklaşımlarının ne olduğunun ortaya konulması amaçlanmaktadır. Böylece su hakkı, su yönetimi ve su politikalarının ne olduğu ve nasıl olması gerektiği konuları devletin üç ana unsurundan biri olan yargı gözüyle somutlaştırılacak ve somutlaşacak su hakkı kavramı, oluşturulacak su politikalarına ve uygulamalarına yol göstermesi yönünde katkı sağlayacaktır. Ayrıca, suya dair uyuşmazlıkların giderilmesinde genel kabul görmüş yargı uygulamaları var ise bunlar tespit edilebilecek, değişen uygulamalar var ise bu değişimin niçin ve ne yönde olduğu anlaşılabilir, bu sayede yine suya dair politika geliştirme ve uygulama süreçlerine katkı sağlanabilecektir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma ile su hakkına Türk yargı kararları gözüyle bakılması, Türk yüksek mahkemelerince verilen kararlarda su kavramı ve su hakkının ne şekilde ele alındığının ortaya konması, böylelikle gelecekte suya dair izlenecek politikaların belirlenmesine ve yapılacak uygulamalara su hakkına dair katkı sunulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla öncelikle su hakkının tarihsel gelişimi ve su hakkına dair görüşler sunulmuş, akabinde seçilen Türk yargı kararları incelenmiştir.

Çalışma kapsamında yüksek mahkemelerden olan Yargıtay¹¹ ve Danıştayın¹² kamuya açılmış (kararların sunulduğu internet sitesinde yer alan) kararları veri kaynağı olarak ele alınmakta ve incelenmektedir. Anayasa Mahkemesi kararları ise çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bunun nedeni, Yargıtay'ın ve Danıştay'ın kamuya açık kararlarının yer aldığı internet sitelerindeki karar arama usulü ile Anayasa Mahkemesi kararlarının yer aldığı internet sitesindeki¹³ karar arama usulleri arasında farklılık bulunması ve çalışmada kullanılan karar belirleme ve sınırlandırma yönteminin Anayasa Mahkemesi kararlarına erişilen internet sitesinde etkili olarak kullanılamayışı, bulunması arzu edilen nitelikte kararlara erişilemeyişi olmuştur.

2.1. Yargıtay ve Danıştay Kararlarının İnceleme Konusu Yapılmasının Nedeni

Yargıtay ve Danıştay, adli ve idari yargı makamları içerisinde üst sırada yer alan ve yüksek mahkeme olarak tanımlanan yargı makamlarıdır. Yüksek mahkemelerce verilen kararlar, mahkemelerin geneli üzerinde etkili olan, gelecekte yapılacak yargılamalara yol gösteren ve bir uygulama birliği doğurabilen kararlar olup kimi zaman tüm mahkemeleri bağlayıcı niteliği haizdir. Bu nedenle inceleme konusu yapılan kararları, Yargıtay ve Danıştay kararları oluşturmaktadır.

¹¹ <https://karararama.yargitay.gov.tr/>

¹² <https://karararama.danistay.gov.tr/>

¹³ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

2.2. Adli Yargı ve Yargıtay

Adli yargı, hukuk uyuşmazlıklarının ve ceza davalarının çözümlendiği, Anayasa veya kanunlarda yer alan düzenlemelerce başka bir yargı koluna bırakılmamış olan uyuşmazlıkları çözme görevine sahip genel yargı koludur¹⁴.

Anayasamızda Yargıtay yüksek mahkeme olarak tanımlanmış olup, adliye mahkemelerince verilen ve kanunların başka bir adli yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümleri temyiz mercii olarak inceleyip karara bağlamakla görevlidir. Ayrıca ilk ve son derece mahkemesi olarak, özel kanunlarda belirtilen kişiler aleyhindeki görevden doğan tazminat davalarına ve bunların kişisel suçlarına ait ceza davalarına da bakmaktadır. Hukuk ve ceza dairelerinden oluşan Yargıtayda daireler heyet hâlinde çalışmaktadır. Kararlar, bir başkan ve dört üye olmak üzere beş hakimin katılımıyla ve oy çokluğuyla alınmaktadır. Yargıtay bünyesinde tetkik hakimleri de görev yapmakta olup dosyalar heyete tetkik hâkimlerince sunulmaktadır.¹⁵

2.3. İdari Yargı ve Danıştay

İdari yargı, idarenin işlemleri ve eylemleri açısından hukuka uygunluk denetimi yapan yargı koludur¹⁶.

İdari yargıda görülen dava türleri üç ana başlıkta toplanmaktadır. Bunlardan ilki idari işlemlerdir. Menfaatleri bir idarenin işlemi nedeniyle ihlal edilen kişiler tarafından anılan idari işlemin iptali için dava açılabilmektedir. Davaya konu idari işlemin şekil, yetki, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduğunun tespiti durumunda idari işlemin iptaline karar verilebilmektedir¹⁷. Sayılan beş unsurdan birinin hukuka aykırı olması idari işlemin iptal edilmesi için yeterli olup davaya konu idari

¹⁴ “Türk Adalet Sistemi”, s. 10.

<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/Dergi/13052022095441T%C3%BCrk%20Adalet%20Sistemi.pdf>

¹⁵ “Türk Adalet Sistemi”, s. 18.

¹⁶ “Türk Adalet Sistemi”, s. 20.

¹⁷ 2577 sayılı “İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK)” md.2/1,a.

işleminde birden çok unsur açısından hukuka aykırılık olduğu da tespit edilebilir. İdari işlemin iptali ile davaya konu idari işlemin hukuk hayatındaki varlığı, tesis edildiği andan itibaren, yani geçmişten günümüze ve gelece etkili olarak ortadan kalkmaktadır.

İdari yargıda görülen ikinci dava türü, kişisel hakları idarenin eylemleri veya işlemleri nedeniyle doğrudan muhtel (zarara uğramış, bozulmuş, eksilmiş) olanlar tarafından açılan tam yargı davalarıdır¹⁸. Tam yargı davası, adli yargıdaki tazminat davasına benzemektedir. Tam yargı davasıyla idari işlem veya eylem nedeniyle hak ihlaline neden olunması halinde oluşan zararın, ihlal edilen hak kısmı oranınca idareden tazmin edilmesi amaçlanmaktadır.

İdari yargıda görülen üçüncü dava türü ise kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar olup tahkim yolu öngörülmüş olan imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar bu kapsamın dışındadır¹⁹.

Danıştay da Anayasamızda yüksek mahkemeler arasında yer verilmiş olup, belirli idari davalarda ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakmakta, bunlar dışındaki idari davalar açısından ise temyiz mercii olarak görev yapmaktadır. Danıştay, aynı zamanda bazı konulara özgü olmak üzere bir danışma ve inceleme merciidir. Danıştay, daireler hâlinde ve heyet olarak çalışmakta olup, her heyet bir başkan ve dört üyeden oluşmaktadır. Ayrıca, Danıştay uhdesinde başsavcılık birimi de bulunmakta olup başsavcılığın görevi, Danıştayın ilk derece mahkemesi olarak gördüğü dava dosyalarında, esas hakkındaki düşüncelerini bildirmektir²⁰.

2.4. Su Hakkına Dair Kararların Tespiti ve Sınırlılık Belirleme Yöntemi

Yargıtayın kamuya açık kararların yer aldığı internet sitesinde çalışmaya konu

¹⁸ İYUK md.2/1,b.

¹⁹ İYUK md.2/1,c.

²⁰ “Türk Adalet Sistemi”, s. 22.

kararların seçimi sırasında 8.574.235 adet karar yer almaktadır²¹. Danıştayın kamuya açık kararların yer aldığı internet sitesinde ise çalışmaya konu kararların seçimi sırasında 227.708 adet karar (dokuman olarak ifade edilmekle anılan dokumanlar karar olarak değerlendirilmiştir) yer almaktadır²². Bu kararlar, çalışmanın kaynağını oluşturmaktadır. Her iki kaynak içerisinde belli konudaki kararlara erişim, karar arama motoru ile sağlanmaktadır. Yüksek mahkemelerin internet sitesinde yer alan karar arama kısmına belli kelimelerin yazılmasıyla o kelimelerin yer aldığı kararlara erişilmektedir.

Yargıtay kararları açısından arama yapıldığında yalnızca “su” kelimesine yer verildiği durumda herhangi bir karara ulaşılamamıştır. Bunun nedeni, anılan karar arama yazılımının en az üç harften oluşan kelimelerle arama yapılmasına izin vermesidir. Bunun yanında kelimeye tırnak içerisinde yer verildiğinde, bir kısım karara erişildiği görülmüştür. Bu halde tırnak içerisinde yer alan kelimelerin arka arkaya birlikte yer aldığı kararlara erişilebilmektedir. Ancak bu durumda, bulunması amaçlanan suya dair kararların yanı sıra kelime içerisinde “su” ifadesinin yer aldığı tüm kararların dökümünün yapıldığı görülmüştür. Örnek olarak “konusu” kelimesinin içerisinde “-su” ifadesi yer aldığı için içerisinde “konusu” kelimesi yer alan ancak bulunması amaçlanmayan yani suyla ilgili olmayan kararların da dökümünün yapılmaktadır.

Su hakkına dair uyumsuzluklara çözüm getiren kararların tespiti için “su hakkı”, “kadim su hakkı”, “atık su”, “yeraltı suyu”, “su yönetimi” söz öbekleri ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Yargıtay kararları içerisinde “atık su” ifadesinin doğrudan yer aldığı kararlar tarandığında 2129 adet karara, içerisinde “yeraltı suyu” ifadesinin doğrudan yer aldığı kararlar tarandığında 944 adet karara, içerisinde “su yönetimi” ifadesinin doğrudan yer aldığı kararlar tarandığında 5 adet karara, içerisinde “su hakkı” ifadesinin doğrudan yer

²¹ <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2024)

²² <https://karararama.danistay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2024)

aldığı kararlar tarandığında 30 adet karara, içerisinde “kadim su hakkı” ifadesinin doğrudan yer aldığı kararlar tarandığında 7 adet karara erişilmiştir. Karar içeriklerine bakıldığında ise aranan kelimelerin her zaman arka arkaya birlikte yer almadığı veya her iki kelime arka arkaya yer alsa da bulunması amaçlanandan farklı anlama gelen söz öbeklerini içeren kararlara erişildiği ve uyuşmazlıkların çoğunun su hakkına dair olmadığı görülmüştür

Danıştay kararları içerisinde tarama yapılırken arama kısmına yazılan kelimelerden ister bu kelimelerin her birinin bulunduğu kararlara ister yer verilen kelimelerden herhangi birinin yer aldığı kararların bulunabilmesine olanak sağlandığı görülmektedir. Taramaya konu terimleri içeren kararlara erişilebilmesi için, Danıştay kararları içerisinde yapılan taramada, kelimelerin tümünün birlikte yer aldığı kararların taranması yoluna gidilmiştir.

Danıştay kararları açısından tarama yapıldığında yalnızca “su” kelimesine yer verildiğinde herhangi bir karara ulaşılamamıştır. Bunun nedeni, yine anılan karar arama yazılımının en az üç harften oluşan kelimelerle arama yapmaya izin vermesidir. Yargıtay karar arama yönteminden farklı olarak Danıştay karar arama yönteminde, üçten az harften oluşan kelime tırnak içerisinde aransa da herhangi bir karara erişilememiştir.

Danıştay kararları içerisinde “atık su” ifadesinin doğrudan yer aldığı kararlar tarandığında 309 adet karara, içerisinde “yeraltı suyu” ifadesinin doğrudan yer aldığı kararlar tarandığında 260 adet karara, içerisinde “su yönetimi” ifadesinin doğrudan yer aldığı kararlar tarandığında 28 adet karara, içerisinde “su hakkı” ifadesinin doğrudan yer aldığı kararlar tarandığında 6 adet karara erişilmiş, içerisinde “kadim su hakkı” ifadesinin doğrudan yer aldığı karara erişilememiştir.

Çalışmanın kapsamı gözetilerek sınırlılıklar belirleme yoluna gidilmiştir. Çalışmanın başlangıç noktası su hakkı olduğu için, kamuya açık kararlar içerisinde “su hakkı” ifadesinin doğrudan arama konusu yapılması yoluna gidilmiş, böylelikle karar

içeriğinde yer alan su hakkı ifadesine karar içeriğinde ne şekilde yer verildiğini tespiti amaçlanmıştır. Bunun bir temel nedeni de su hakkının başlı başına bir insan hakkı olarak kararlarda yer alıp almadığının tespitini sağlamaktır. Nitekim yaşam hakkı, sağlık hakkı, çevre hakkı gibi uluslararası toplumca tanınan ve insan hakkı olarak nitelendirilen haklar sabit olarak anılan terimlerle ifade edilmektedir. Bir yargı kararında su hakkı ifadesi doğrudan yer alıyorsa ilgili karar değerlendirilerek su hakkının başlı başına bir insan hakkı olarak kararlarda yer alıp almadığının tespit edilebileceği de düşünülmektedir.

Kararlar değerlendirilirken yalnızca yüksek mahkemenin kararda yer verdiği gerekçeye bakılmamakta, yargılamanın önceki aşamalarında yer alan mahkemelerin görüşleri de dikkate alınmaktadır.

Yüksek mahkemeler heyetlerden teşekkül edip kararlar birden çok üye ile verildiği için, oy çokluğu ile verilen kararlardaki karşı oy gerekçelerine de dikkat edilmektedir. Yargı makamlarının su kavramına ve su hakkına yaklaşımı zamanla değişebilmektedir. Bazı durumlarda azınlık oyda yer alan karşı oy gerekçeleri, daha sonra uygulama ve içtihat haline dönüşebilmektedir.

Kararlarda yer verilen kavramlar tanımlanırken ve açıklanırken Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde oluşturulmuş tez ve diğer yazılı ve görsel kaynaklarla beraber Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği de dahil olmak üzere uluslararası kurum ve kuruluşlar bünyesinde veya bunlar aracılığı ile oluşturulmuş uluslararası bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan yazılı kaynak, antlaşmalar ve anlaşmalar ile ülkemiz dışında üretilmiş yazılı ve görsel kaynaklar da dikkate alınmaktadır.

Bunun yanında arabuluculuk ve tahkim gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri araştırmanın dışında tutulmuştur. Ancak konusunda suya yer verilen bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi Türk mahkemelerince yargılama konusu yapılmış ve erişilen kararlarda buna dair bir karar verilmişse, bu kararlar da dikkate alınmıştır.

3. İNSAN HAKLARI GELİŞİM SÜRECİNDE SU HAKKI VE SU HAKKINA DAİR GÖRÜŞLER

Suya atfedilen değer, kendini eski çağlardan beri göstermektedir. Mitolojide bizzat suyla ilişkilendirilen mitolojik varlıklar ve olaylara yer verilirken, su dini metinlerde de yerini bulmakta, kimi zaman sosyal hayata dair bir kural kimi zaman dini ritüellerin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mitolojide su, yaratılışın ayrılmaz parçası olarak kabul edilmektedir. Yunan ve Roma, Mısır, Mezopotamya, Türk, Çin, Japon, Kuzey Avrupa, Hint, Kızılderili, İran, Hitit, Çingene, Kafkas, Güney Amerika, çeşitli yaban topluluk mitolojilerinde ve Tevrat, İncil, Kuran-ı Kerim gibi kutsal kitaplarda su birçok kere anılmakta²³, bizzat suya dair unsurlar, haklar ve kurallar yer almaktadır.

Su, hayatta kalmak için temel öneme sahiptir. Bu nedenle çokça antik uygarlığın suya yakın yerlerde kurulduğu görülmektedir²⁴. Yaşam, her daim su varlıklarıyla yakından ilişki içerisinde ilerlemektedir. İnsan varlığının başladığı günden itibaren su kullanılmakta, yönetilmekte; suya dair düşünceler geliştirilmekte, kurallar oluşturulmakta ve uygulanmaktadır. Böylece eski çağlardan beri su temelli haklara yerilmekte, su hukuku olarak anılan kurallar ve uygulamalar geliştirilmektedir.

Mezopotamya'da su hukuku, sınırlı bir kaynak üzerindeki hakların tahsisinin bir sonucu olarak gelişmiştir. Suyun sınırlı olma özelliğinin yalnızca günümüze ait olmadığı, çok öncelerden beri bu şekilde olduğunun kabul edildiği görülmektedir. Bu dönemde taraflar arasında suya ilişkin bir anlaşmazlık olursa uyuşmazlıklar, toplum temsilcisi olarak adlandırılacak kişiler eliyle arabuluculuk ve tahkim gibi yöntemlerle giderilmiştir²⁵.

²³ Gezgin, D., *Su Mitosları*, SEL Yayıncılık, 2009.

²⁴ Hengeveld, Rob., *Atık Küre (tüketimimiz gezegenin başına nasıl dert oluyor?)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

²⁵ Kornfeld, Itzhak E., *The Development of Water Law in Mesopotamia*, in “*THE EVOLUTION OF THE LAW AND POLITICS OF WATER*” (Joseph Dellapenna &

Hititlerde suyun akışında aşağıda yer alan komşunun sudan mahrum bırakılması bir ceza çeşidi olarak, aşağıdaki komşunun yukarıdaki komşuyu etkilemeden suyun bir kısmını alabilmesi daha az bir ceza (veya belki bir kısıtlılık hali de denebilir) hali olarak öngörülmüştür (Hoffner 1997: 212, akt. Kornfield, 2009)²⁶.

Sümerlere ait Ur-Nammu yasalarına göre bir kişinin diğer bir kişinin tarlasını sular altında bırakması halinde ona belli miktarda tahılı verme borcu altında olacağı düzenlenmiştir (Roth 1995b, akt. Kornfeld, 2009)²⁷. Düzenlemeyle, kişinin kendi yönetimindeki suyu iyi yönet(e)memesi, suya bağlı olarak tarımsal üretime engel olunması halinde tarımsal üretimi engellenen kişinin zararının tazmin edilmesine yönelik bir kural öngörüldüğü görülmektedir. Burada su yönetimi ve gıda güvencesi arasında bir ilişki kurulduğu da kabul edilebilir.

Hammurabi kanunlarında kişilerin kendi yönetimlerinde olan sularla ilgili iyi bir su yönetimi sağlamaması, sorumluluklarını yerine getirmemesi ve bu nedenle büyük zarar oluşması halinde buna neden olan kişinin satılması dahi yer almaktadır. Hammurabi kanunlarına göre eğer bir kişinin barajı (su bendi veya su setti olarak da kabul edilebilir) varsa ve o kişi barajını uygun koşullarda bulundurmazsa ve bu nedenle baraj yıkılarak tüm tarlalar sular altında kalırsa o kişinin para karşılığı satılması ve bu paranın zarar gören mısırın yerini alması (King 1910: 6, akt. Kornfield, 2009); eğer o kişi mısırını yerine koyamazsa, o kişinin kendisinin ve mallarının, yerleri sular altında kalan kişiler arasında paylaştırılması (King 1910: 7, akt. Kornfield, 2009); bir kimsenin ekinini sulamak için hendek açması halinde bu sırada dikkatsiz davranırsa ve bu nedenle komşusunun tarlasını sular altında bırakırsa, bu kişinin komşusunun zararına karşılık mısırla ödeme yapması (King 1910: 7, akt. Kornfield, 2009); bir kimsenin su bırakması halinde bu su

Joyeeta Gupta eds. 2009), p. 21-36, https://www.researchgate.net/publication/226408817_Mesopotamia_A_History_of_Water_and_Law

²⁶ a.g.e.

²⁷ a.g.e.

komşusunun tarlasını taşırırsa o kişinin her on “gan²⁸” toprak miktarında on “gur²⁹” mısır ödemesi düzenlenmiştir (King 1910: 7, akt. Kornfield, 2009)³⁰.

Sümer hukukuna göre eğer biri, bir başkasının sürdüğü tarlaya su yönlendirirse ve burada bir taşkına neden olursa buna neden olan kişinin, komşusunun tarlasının verimi ölçüsünde tahılı yerine koyması gerektiği ifade edilmiştir (Roth 1995b: 51, akt. Kornfield, 2009)³¹.

Neo-Babil su hukukunda, bir kişi sulama kanalına kuyu açarsa ve kuyunun çıkışını desteklemekte yeterli dikkat ve özeni göstermezse ve bu nedenle komşusunun tarlalarını sular altında bırakan bir gedik oluşturursa bu durumda komşusunun verimiyle orantılı olarak bir miktar tahıl ödemesi yapması öngörülmüştür (Roth 1995b: 145, akt. Kornfield, 2009)³².

Uygarıkların gelişmesi ve nüfus artışıyla yanında suyun kullanım alanlarının genişlemesiyle beraber suya olan ihtiyaç artmış, bu nedenle su yönetim sistemleri geliştirilmiştir. Öyle ki iyi bir su yönetimi, imparatorlukların gücünü gösteren ve meşruiyetini sağlayan en önemli hususlardan olmuştur.

Ülkemizde suya dair düzenlemeler içeren en eski yazılı kaynaklardan biri Denizli ili sınırları içerisinde bulunan Laodikeia Antik Kentinde 2015 yılında keşfedilen yazıtta yer almaktadır. Yazıt günümüzden 1.900 yıl öncesine ait olup İmparator Traian Çeşmesi’nin (MS 98-117) güneydoğu bölümünde bulunmaktadır. Yazıt suya, su yönetimine, buna dair hak ve cezalara ilişkin temel olarak 14 madde halinde düzenlemeler içermektedir. Bu düzenlemelerden suyun kamu yararının kullanımı için tahsis edildiği, kent suyunun bedeli olduğu, su yollarını değiştirmenin, su yollarına ve borularına zarar

²⁸ Babillerde bahçe, bahçe boyutunda bir alan olarak kabule edilebilir, <https://www.thattheworldmayknow.com/define-gan> (Erişim tarihi 09.06.2024).

²⁹ Babil ölçü sisteminde yaklaşık 303 litreye tekabül eden ölçü birimidir, <https://www.britannica.com/science/gur> (Erişim tarihi 09.06.2024).

³⁰ Kornfeld, (2009)

³¹ a.g.e.

³² a.g.e.

vermenin yasak olduğu, bu yasaklara karşı gelenlere çeşitli para cezaları veya kent suyu kullanımından mahrum bırakılma şeklinde yaptırımlar öngörüldüğü, hatta suyu şahsi kullanımları için bölen veya suya zarar veren kişileri ihbar eden kişilere ödöl verilmesinin öngörüldüğü görölmektedir³³.

Kent suyunun kamu yararına olan bir su olduğunun kabulüyle bu suyun tüm kentliler açısından güvende tutulabilmesi adına iyi şekilde yönetilebilmesi için kentte yaşayan kişilerin de bu sürece katılmasını sağlayacak şekilde bir ödöl sisteminin günümüzde de uygulama alanı bulduğı görölmektedir. Benzeri bir uygulamayı 2024 yılı Haziran ayında T.C. Elvanpazarcık Belediye Başkanlığı başlatmış olup Belediye Başkanınca yapılan açıklamada kaçak su ihbarı yapan vatandaşlara, bu kişilerin bilgileri gizli kalmak kaydıyla 5.000,00 TL ödöl verileceğı açıklanmıştır³⁴. Günümüzden 1.900 yıl önce kaliteli su yönetimi ile su güvencesini sağlamaya yönelik olarak geliştirilen bir düzenlemenin günümüzde hala uygulanabildiğı görölmektedir.

Zaman içerisinde suyun kullanım şekilleri çeşitlenmiş, suyun miktarını ve kalitesini etkileyen faaliyetler hızla çoğalmıştır. Buna bağılı olarak su tüketimi ve suya duyulan ihtiyaç da artmış, suyun sınırlı bir varlık olması karşısında suya erişim zorlamış, öncelikle yaşamsal su olmak üzere çeşitli alanlarda suya erişim bir hak olarak öngörülmüştür. Bu kapsamda “su hakkı” olarak ifade edilen bir hak kavramı üzerine düşünceler gelişmiş, öğretilerde “su hakkının” bir insan hakkı olduğunu ifade eden görüşler artmış, bu hakkın içeriğı ve insan hakları içerisindeki yeri hakkında çeşitli görüş, düzenleme ve uygulamalar gelişmiştir.

3.1. İnsan Hakları Gelişim Süreci İçerisinde Su Hakkı

Hak, hukuken korunan menfaat, kişilere tanınan bir yetki hali ve davranış

³³ Şimşek, C., *Leodikeia Su Yasası*, II. Uluslararası Şehir, Çevre ve Sağlık Kongresi Tam Metinler Kitabı,(2018), s. 190 – 199 “Yazıtın çevirisi Laodikeia Kazı heyeti üyesi Prof.Dr. Francesco Guizzi tarafından yapılmıştır”.

³⁴<https://www.kanalbzunguldak.com.tr/elvanpazarcikta-kacak-su-ihbari-yapan-vatandasa-5-bin-lira-odul-verilecek> (Erişim tarihi 10.06.2024).

özgürlüğünü ifade etmekte olup aynı zamanda yasanın tanıdığı bir ayrıcalıktır³⁵.

Haklar temel olarak negatif ve pozitif hak olma özellikleri yönleriyle ifade edilir. Hakkın negatif yönü bu hakkın doğal olarak var olan, kişiye kimse tarafından tesis edilmeyen, çünkü tahsis edilmesine gerek olmayan haklar olmasını ifade etmekte olup negatif hakların başında yaşam hakkının bulunduğunu rahatlıkla söylenebilir. Devletler bu doğal hakları korumak, bu haklara gelebilecek müdahaleleri önlemekle yükümlüdür³⁶. Bu müdahaleler kişilerden veya devletin kendi kurumlarından kaynaklanabilir. Devletin, halihazırda var olan negatif nitelikli hakları koruma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Pozitif haklar ise kişilere tanınan haklardır. Bu tanımayı devlet gerçekleştirir. Kişilere tanınan pozitif nitelikli hakların korunması yine devletin yükümlülüğündedir. Bu koruma yasama, yürütme ve yargı erkleri kapsamında gerçekleşir.

İnsan hakları, sadece insan olmaktan kaynaklanan, dokunulmaz, vazgeçilmez haklardır. İnsan hakları “İnsanın değerini ve onurunu koruyan”, “İnsanın, insanca yaşaması için gerekli ve zorunlu koşulları ifade eden”, “İnsanın insan olmaktan kaynaklanan gereksinimlerini karşılamaya yönelik, maddi ve manevi varlığını korumayı, geliştirmeyi hedef edinen” haklardır³⁷.

İnsan haklarının kaynağı, “insan doğası” ve bu doğanın özünde bulunan “insan onurudur”. İnsan olmanın gereği olarak herkes ırk, cinsiyet, dil, din, toplumsal köken, ulusal aidiyet ve benzeri unsurlardan kaynaklı olarak ayırım gözetilmeksizin bu haklara “eşit” bir şekilde sahiptirler. Yani, insan hakları “evrenseldir”; zamandan, mekandan, ekonomiden ve kültürden bağımsız olarak insanın varoluşuyla birlikte vardır³⁸.

İnsan hakları doğuştan gelen haklar ise bu hakların negatif statüde haklar olduğu

³⁵ Yılmaz, E., (2010), s. 280.

³⁶ Üreyil, D., (2021), *Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı ve “Susuz Yaz”* (Yüksek lisans tezi), s. 13.

³⁷ Ayrangöl, Z., (2012), *Kürsel Kamusal Mallar ve Su Hakkı* (Doktora tezi), s. 121.

³⁸ Uzak, A., Altuntaş, M. (2007). *İnsan Hakları Nedir*, Ankara: T.C. Başbakanlık, <http://sinanpasa.gov.tr/insan-haklari-nedir>

söylenir. Ancak insan haklarının tümünün hem negatif hem pozitif haklar içerdiği, bu şekildeki ayırmadan uzaklaşıldığı, sosyal hakların dava edilebilirliğine devlete pozitif yükümlülükler verdiğinden karşı çıkılmayacağı belirtilmektedir³⁹. Bunun nedeni, insan haklarının tarihsel süreçteki gelişimi, bu sırada yeni hakların insan hakkı olarak ifade edilmeye başlanması, ayrı ayrı somutlaşan bu hakların başlı başına insan hakkı olarak tanınması, ancak bu hakların aynı zamanda, türedikleri hakkı da ifade etmeleri, türedikleri hakları da tamamlaması olabilir.

Bahsedilen bu tarihsel süreç, hakların kuşaklar olarak açıklanmasıyla daha iyi anlaşılabilir.

Karel Vasak, 1979 yılında ilk defa insan haklarını kuşaklarla ifade etmiştir⁴⁰. Buna göre insan hakları “birinci kuşak”, “ikinci kuşak” ve “üçüncü kuşak” insan hakları olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada tarihsel sürecin ön plana çıkartıldığı görülmektedir. “Kişisel ve siyasal haklar” olarak da ifade edilen birinci kuşak haklar özgürlük, “ekonomik ve sosyal haklar” olarak da ifade edilen ikinci kuşak haklar eşitlik, “dayanışma veya halkların hakları” olarak da ifade edilen üçüncü kuşak haklar dayanışma veya kardeşlik ilkelerinin siyasal hukuki uzantıları olarak ifade edilmektedir. Günümüzde, hali hazırda kabul edilen üç kuşak hakkın yanına dördüncü kuşak haklar sınıfı ile yeni haklar somutlaşmaya başlamış olup dördüncü bir kuşak hak grubunun eklendiği ifade edilmektedir. Dördüncü kuşak hakların bir yönü, gelecek nesiller için korunması gereken değerleri ifade etmesidir⁴¹. Dördüncü kuşak haklar içerisinde ekosistem hakkı, gelecek nesillerin hakkı ve su hakkı da ifade edilmektedir⁴².

³⁹ Şirin, T., (2014), *Bir İhtimal Daha Var O da Ölmek mi Dersin (Sosyal İnsan Haklarının Anayasa Şikayeti Yoluyla Dava Edilebilirliği Lehine Tezler ve Öneriler)*“13/11/2014 tarihinde düzenlenen 6. Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu’nda sunulan bildiri”, s. 343.

⁴⁰ Algan, B., (2006), *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması* (Doktora tezi), s. 46.

⁴¹ Turhan, A., *İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 4 Sayı:2 Yıl 2013, s. 359.

⁴² Ballık, B., (2022) *Türkiye’de Kentli Hakları Bağlamında Su Hakkı: Büyükşehir Belediyelerinde Su Hakkı Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek lisans tezi), s.

Dördüncü kuşak haklar içerisinde kendi başına tanınmaya başlandığı ifade edilebilen su hakkının diğer haklarla ilişkisine bakmakta fayda vardır. Bunun için su hakkını birinci kuşak haklar içerisinde yer alan “yaşam hakkı”, ikinci kuşak haklar içerisinde yer alan “sağlık hakkı” ve üçüncü kuşak haklar içerisinde yer alan “çevre hakkı” kapsamında irdelenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Yaşam hakkı, birinci kuşak haklar içerisinde yer almaktadır. Yaşam hakkının doğuştan geldiği ve her insanın bu hakka doğal olarak sahip olduğu kabul edilmekte olup devletlerin yasal düzenlemelerinde yer almaya başlayan ilk hakları oluşturmaktadır.

Sağlık hakkı, ikinci kuşak haklar içerisinde yer almaktadır. Bu hak, yaşam hakkının içini doldurmakta olup yaşam hakkının bir sonraki adımı olarak nitelendirilebilir. İnsanlar yaşam hakkına sahiptir, ancak bu hak tek başına yeterli olmamaktadır. Yaşamın anlamlı olması, sağlıklı şekilde yaşamakla mümkündür. Sağlık hakkı, yaşam hakkının içini doldurmakta, bu hakkı anlamlı hale getirmektedir.

Çevre hakkı üçüncü kuşak haklar içerisinde yer almaktadır. Anayasanın 56’ncı maddesi “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” başlığı taşımakta olup “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir” şeklindedir. Maddenin başlığına bakıldığında, sağlık hakkı ve çevre hakkının birlikte ele alındığı görülmektedir. Madde içeriğinde netice olarak yaşam hakkına vurgu yapıldığı, yaşam hakkının ancak “sağlıklı ve dengeli bir çevrede” anlam bulacağı ifade edildiği görülmektedir. Dengeli çevre ile kastedilenin, çevrenin tüm unsurlarının azami denge içerisinde oluşunu ifade ettiği rahatlıkla düşünülebilir.

Üç kuşak hakkın her adımında suyun yer aldığı söylenebilir. Birinci kuşak haklar içerisinde yer alan yaşam hakkı, ancak yaşamsal suya erişim ile mümkündür. İkinci kuşak haklar kapsamında bulunan sağlık hakkının gerçekleşmesi için suyun varlığının

gerekliliği kaçınılmazdır. Üçüncü kuşak haklar kapsamında bulunan çevre hakkı ise çevrenin temel unsuru olan suyun miktar ve kalite itibari ile varlığı ve erişiminden bağımsız düşünülemez.

Bu geniş çerçeve içerisinde suya dair haklar kendini gösterir. Suyu dair haklar, temel olarak yaşam için gereken doğrudan, kaliteli ve yeterli içme suyuna dair olabilirken, kişinin ve çevrenin sağlığının korunabilmesi adına kullanılması lazım gelen bir su hakkını da ifade edebilmektedir. Günümüzde, doğanın da kendi hakkı olduğunu, yani hakkın süjesinin bizzat doğa olduğunu savunan görüşler bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, suyun kendi üzerinde bir hakkı olduğunun kabulü de mümkündür.

3.2. Su Hakkının Neyi İfade Ettiğine İlişkin Görüşler

Su hakkı “Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi” (1948), “Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” (ICESCR, 1966) veya “Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme’de” (ICCPR) açıkça yer almamaktadır. Bu durumun nedeni olarak çokça yazarın fikir birliğinde olduğu üzere, o dönemlerde suyun sınırlılığının tüm insanlığı tehdit eder boyutlara ulaşmamış olması olduğu ifade edilmektedir⁴³. Bununla beraber su hakkının, anılan belgelerde yer alan diğer haklar üzerinden türetilebilir olduğunu ve hatta türetilme bir hak olduğunu savunan görüşler mevcuttur⁴⁴. İnsan yaşamının sürdürülebilmesi için temel koşullardan biri su hakkı olduğu için yeterli bir yaşam standardı sağlanması adına gerekli güvenceler kategorisinde değerlendirilmesi gerektiği kabuller arasındadır. Bu kapsamda su hakkı, insan onuru ve yaşam hakkı, temel sağlık standardı sağlık hakkı, beslenme hakkı, konut hakkı, çevre hakkı ve diğer hakların parçası olarak ele alınabilmektedir.⁴⁵

Suyun bir insan hakkı olarak uluslararası toplum düzeyinde en somutlaştığı

⁴³ Topçu, E., (2009) *Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı* (Doktora tezi), s. 20.

⁴⁴ McCaffrey, Stephen C., (1992), *A Human Right to Water: Domestic and International Implications*, The Georgetown International Environmental Law Review, Vol:5, N:1, s.1-24.

⁴⁵ Topçu E., (2009), s. 110.

durumun, BM Genel Kurulunun 28/10/2010 tarihinde güvenli içme suyunu ve hıfzıssıhhayı “yaşam hakkının tam olarak kullanılması için temel” bir insan hakkı olarak tanıyan bir karar çıkarması ile gerçekleştiği söylenebilir⁴⁶.

Gleick (1998)⁴⁷, tüm insanların doğuştan gelen bir hak olarak uygun koşullardaki ve yeterli miktardaki suya erişim hakkı olduğunu ifade etmektedir. Uluslararası hukuk, devletlerin ve uluslararası örgütlerin beyanları ile devlet uygulamaları kapsamında yapılan bir yorumla temel su ihtiyaçlarına erişimin temel bir insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiği savunan Gleick, insan hakları dili ilk oluşturulurken temiz suya erişim sağlanmasının bu kadar zor olacağının öngörülmesi halinde o zamanlardan itibaren su hakkına belki de daha açık bir dille yer verilecek olduğunun söylenebileceğini ifade etmektedir. Su hakkının bir insan hakkı olarak tanınması halinde dünyadaki koşulların değişip değişmeyeceği üzerine yaptığı değerlendirmede, tüm insan haklarının gerçekleştirilmesinde meydana gelen zorlukların su hakkına dair olarak da mevcut olduğunu ifade eden Gleick, su ihtiyacının karşılanmasına dair zorunlulukların ahlaki olmanın ötesinde adalet, yasalar ve devletlerin yükümlülükleri kapsamında ele alınması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Salman ve McInerney-Lankford (2004)⁴⁸, uluslararası hukukta gelişmekte olan bir insan hakkı olarak su hakkının ortaya çıkmakta olduğunu ifade etmektedir. Genel Yorum 15’in muhtemelen su hakkına ilişkin bir uluslararası hukuk ilkesinin ortaya çıkmakta olduğunu müjdelediğini ifade eden yazarlar, Genel Yorum 15’in Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nde (ESKHS) yer alan belirli hükümleri türeterek sözleşmeye taraf devletlerin bu hakkın hayata geçirilmesi konusundaki yükümlülüklerini desteklediğini ifade etmektedir. Yasal kaynaklar olarak temel anlamda sağlıklı ve yeterli

⁴⁶ Barlow Maude, *Su Hakkı*, Yeni İnsan Yayınevi, 2016, s. 11.

⁴⁷ Gleick, Peter H., *The Human Right to Water*, Water Policy, Vol. 1, No. 5, 1999, p. 487-503.

⁴⁸ Salman, Salman M. A. - McInerney-Lankford Siobhán, *The Human Right to Water Legal and Policy Dimensions*,

yaşam standartlarına dair düzenlemeler içeren Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesine yer veren yazarlar, Genel Yorum 15'i bu düzenlemeler çerçevesinde ele almaktadır. Su hakkına dair bazı zorluk ve güçlükler olarak politik kararlılık ve yönetim, ekonomik engeller ile çevresel kaynak yönetim zorluklarına yer verilirken, adil ve sürdürülebilir su kaynağı yönetimi için uluslararası işbirliği ve uygun yasal düzenlemelerin varlığının önemine dikkat çekilmektedir.

Sav (2007)⁴⁹, suya yeterli miktardaki sağlıklı gıdaya erişim, konut, yaşam kalitesini arttırmak, yaşamı sağlıklı şekilde sürdürme hakları gibi hakların parçası, yaşam kalitesinin artırılmasının ise vazgeçilmez bir ögesi olduğunun kabulü ile, “su hakkının” BM bünyesinde kabul edilmiş olan insan hakları arasında açıkça düzenlenmediğini veya adı konmuş bir hak olarak bulunmadığını ifade etmektedir. Günümüzde kamusal açıdan su kaynaklarının yerinin ve öneminin değiştiğini ifade eden Sav, bu değişimin iklim değişikliğinin bir uzantısı olduğunu söylerken ikinci bir değişken olarak Ortadoğu'daki siyasal ilişkilere ve yıpranmalara işaret etmekte, bu değişkenler içerisinde suyun değerinin yükseldiğini, su kaynaklarının petrol ve doğalgaz gibi daha stratejik bir nitelik kazandığını, örnek olarak petrol kaynaklı zenginliğe sahip olan bazı ülkelerde suyun petrolden ekonomik olarak da daha değerli olduğunu ifade etmektedir. Sav, “su hakkı”nın bugüne değin (2007) uluslararası anlamda bir insan hakkı olarak kabul edilmediği görüşünde olmakla, insan hakkı olarak kabul edilecek bir “su hakkının” kamu özgürlükleri arasına yerleştirilmesi halinde uzun dönemde ciddi sakıncalar doğacağı ve insan hakları sistemi içinde karmaşa oluşacağı, bu durumların uluslararası toplumca dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu görüşe temel olarak böylesi bir insan hakkının kabulünün, uzun dönemde devletlerin, vatandaşlarının su hakkı olduğu kabulüyle bu su hakkını sağlayabilmek adına elinde su kaynağı olan başka devletlerden

⁴⁹ Sav, Ö., *Su Hakkı*, TBB Dergisi, Sayı 68, 2007, s. 343 – 359.

su talep etmesi şeklinde bir sonuç doğuracağını, bunun da su kaynakları kısıt olan coğrafyalarda, mesela böyle bir coğrafyada bulunan ülkemiz açısından, ciddi anlamda yeni yükümler ve sorunlar doğabileceğini ifade etmektedir.

Sav, aynı yıl içerisinde kaleme aldığı “ ‘Su Hakkı’ Olmalı Mı? ”⁵⁰ isimli çalışmasında birtakım kaygılara yer vermiştir. Bu kaygılar, “Evrensel olarak benimsenecek bir ‘su hakkı’nın uygulamada, devletleri vatandaşlarının bu hakkını korumak için yeni istemlerde bulunmaya itebilir mi? Kamu kaynakları kısıt olan bir devlet, suyun ancak yeni kaynaklardan bulunabilecek olması durumunda, acaba komşularından ellerindeki fazlasını talep edebilecek midir? Bu istem kabul edilemezse zor kullanılabilir midir? Tüm insanların eşit olarak yararlanacakları bir ‘su hakkı’ kabulünde suyun kısıt olduğu ülkelerde ve bölgelerde su kaynaklarına erişim isteminden, ya da su kaynaklarının paylaşılması isteminden kaynaklanacak yeni çatışmalara, bir başka deyişle ‘su savaşları’na hazırlıklı mı olmalıyız?” şeklindeki sorularla ifade edilmiştir.

Topçu (2008)⁵¹, suya insan hakkı perspektifinden bakılması ve insan hakkı olarak su hakkına yer verilmesi, bu çerçevede suya adil erişimin sağlanması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Su hakkının insan hakkı olarak “BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından 2002’de ilan edilen Genel Yorum 15 (GY15)”te ortaya konulduğunu ifade eden Topçu, GY 15 öncesinde de temiz suya erişimin üstü kapalı veya açık olarak uluslararası ve ulusal düzeyde temel insan hakkı olarak desteklendiğini ifade etmektedir. Topçu, suyun bağımsız statülü bir hak olarak kabul edilebilmesi için, su hakkının diğer haklarla ilişkisinin tam olarak ortaya konması ve içeriği ve alanının belirlenmesi ile su hakkının uluslararası ve ulusal alanda tanınması, böylelikle su hakkının bağımsız şekilde bir hak olabileceği, aksi durumda her daim türetme bir hak olarak kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini ifade etmektedir.

⁵⁰ Sav, Ö., ‘Su Hakkı’ Olmalı Mı? , TBB Dergisi, Sayı 72, 2007 s. 134 – 151.

⁵¹Topçu, E., *Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı*, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 26, 2008, s. 15-40.

Kartal (2009)⁵², suyun metalaşması ve ticari mal olarak görülmesinin bir hak olarak suya erişimi nasıl engellediği hususunu sosyal adalet açısından tartışmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde doğrudan ifade edilmese de yaşam hakkının suya erişimi de kapsadığının da söylenebileceğini ifade eden Kartal, politikaların geliştirilmesinde etik değerler olarak eşitlik, adalet ve hakkaniyet ilkelerine dayanılması gerektiğini, nitekim suyun bir insan hakkı olduğunu belirtmektedir. Bütün vatandaşların sağlıklı, uygun ve yeterli suya erişimini sağlamak adına hükümetlerin gerekli harcamaları yapmak zorunda olduğunu dile getiren Kartal, suyun özelleştirilmesinin su fiyatlarının artması anlamına geldiğini, suya erişim konusunda en avantajsız grubun yoksullar olduğunu, herhangi bir fiyatlandırma veya özelleştirme politikasının ulus-devletlerin ve dünyanın yoksul kesimleri açısından adil olmayacağına dikkat çekmektedir. Bu hususta kamu sektörüne ait olan sorumlulukların özel sektöre devredilmesi halinde sosyal adalet anlayışının zarar göreceği ve liberal ekonomi içerisinde su sunum hizmetlerinin pazar aralarına bırakılmayacak hizmetler olduğunu vurgulanmaktadır.

Topçu (2009)⁵³ kişisel, ekonomik ve hem toplumu hem toplumsal gruplara dair hakların suda birleştirmesi halinde, Devletler nezdinde tek uygulama standardını gerekliliği doğacağını, Devletlere bu alanda uluslararası hukuka göre tek bir hakkın tanınması durumunda, yorumlamada daha net ve tutarlı bir yaklaşım sağlanabileceği, anılan şekildeki uygulama standardı ile devletlerin su hakkını kabul gören insan hakları standartları seviyesinde uyumlu bir şekilde korumasını gerektireceğini ifade etmektedir. Öneri olarak en acil halde yapılması gerekenin daha güçlü bir eşitlik ve adalet anlayışıyla, herkesin hiç olmazsa sağlık için gereken makul kalite ve miktarda temiz su ve sağlık şartlarına kavuşturulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Topçu, uluslararası toplum nezdinde su hakkının tanınırlığının arttığına vurgu yaparak bu hakkın uluslararası

⁵² Kartal, F., (Yayın, 2009), *Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet*, (Bildiri), TMMOB Su Politikaları Kongresi.

⁵³ Topçu, E., (2009)

kapsamında bağlayıcı nitelikte bir mecrada düzenlenmesi halinde veya bu hakkın devletlerce önemli sayıda tanınması ile teamül hukuku seviyesine ulaştığında, hak ettiği konumuna erişeceğini ifade etmektedir.

Kothari (2009)⁵⁴, su hakkını anayasal açıdan değerlendirdiği çalışmasında temel olarak Hindistan ve Güney Afrika anayasaları üzerinden yaptığı değerlendirmede su hakkının farklı şekillerde ele alındığını, suya erişimin temel bir insan hakkı olduğunu, ancak bu hakkın gerçekleşebilmesinin kaynaklara bağlı olduğunu, dolayısıyla devletlerin bu temel insan hakkını korumaya yönelik politikalar gerçekleştirmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Güney Afrika ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerde su altyapısının olmadığı ve su temininin mümkün olmadığı yerlerde, özellikle yoksullar açısından ücretsiz su temini yönünde politikalar geliştirilmesi gerektiğini savunan Kothari, devletler, uluslararası yardım kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve yerel toplulukların, tüm insanlara temel su ihtiyacını sağlamak ve suyu bir insan hakkı olarak garanti altına almak için çalışmaları gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Oğuz (2011)⁵⁵, su hakkının Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen “Suya ve Koruyucu Sağlık Hizmetlerine Erişim Hakkını” da ifade ettiğini belirtmekle, su hakkının uygulanmasında en risk altında olan ve marjinal gruplara ayrıca önem verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Boyd (2011)⁵⁶, Kanada açısından yaptığı değerlendirmede tüm Kanadalıların hayati öneme sahip olan yaşam, sağlık ve insanlık onuru için vazgeçilmez bir hizmet olan güvenli içme suyuna erişme hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Boyd’un, devletin vatandaşlarına karşı güvenli ve temiz suya erişim sağlamanın bir hizmet bir yükümlülük

⁵⁴ Kothari, J., The Right to Water: A Constitutional Perspective. In H. Ayeb & T. Ruf (éds.), *Eaux, pauvreté et crises sociales* (1-). IRD Éditions. <https://doi.org/10.4000/books.irdeditions.4810>

⁵⁵ Oğuz, R. Esra., (2011), *Su Hakkı Çerçevesinde Su Sorununun Kent Yoksulları Üzerine Etkisi* (Yüksek lisans tezi).

⁵⁶ Boyd, Dav,d R., *No Taps, No Toilets: First Nations And The Constitutional Right To Water In Canada*, 2011, 57:1 McGill LJ 81.

olduğunu ifade ettiği rahatlıkla söylenebilir. Bu kapsamda Kanada'yı oluşturan farklı eyaletlerden verdiği örneklerle federal devletin bir kısım sakinlere güvenli su sağlayamadığı eleştirilerek bu durumun anayasal hak ihlaline neden olduğunu ifade etmektedir. Bu hususta Kanada Haklar ve Özgürlükler Bildirisinde yer alan yaşam, özgürlük ve kişinin güvenliği hakkı ile 1982 Anayasası'nda yer alan Kanadalılara makul kalitede temel kamu hizmetleri sağlama yükümlülüğüne yer verilmektedir.

Boyd, güvenli içme suyu sağlanması gibi karmaşık konuların çözümü için mahkemelere başvurma optimal bir yaklaşım olmadığını, ancak mevcut koşullarda gerekliliği olan bir yaklaşım olduğunu, güvenli içme suyu hakkının yargılanabilir bir konu haline getirilmesinin, vatandaşlara içme suyuna erişim gibi temel bir hizmetin sağlanması ve bu temel hakların yerine getirilmesi konusunda devletin hesap verilebilir kılınmasını sağlayacağı görüşünü sumaktadır. Ayrangöl (2012)⁵⁷, su kaynakları ile su hizmetinin özelleştirilmesinin; toplum içinde eşitsizlikleri ve adaletsiz durumları artıracığı, suyun özelleştirildiği ülkelerde su fiyatlarının fahiş oranda yükselmesi şeklinde durumları da içeren sorunların toplum düzeninde bozulmalara, yoksulların haklarının gözetilmemesine, bunun yanında sosyal devlet ve sosyal adalet ilkelerine aykırı bir halin ortaya çıkmasına sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu hususta Bolivya örneğini veren Ayrangöl, 1998'de hükümetin su hizmetlerini özelleştirdiği, ancak buna bağlı olarak su fiyatlarındaki ciddi artışın halk protestolarına neden olduğu ve hükümetin 2000 yılında özelleştirmeye dair yaptığı bir sözleşmeyi feshetmesiyle suyu yeniden kamulaştırdığını hatırlatmaktadır. Suyun özel mal şeklinde ticarileştirilmesi durumunda ödeme gücü zayıf olanların temel hak niteliğindeki suya erişimden yoksun kalacağı, bunun ise temel insan hakları ile yaşam ve sağlık hakları gibi çokça hakkın gereken düzeyde gözetilmemesi anlamına geleceğini ifade ederken, su sorunlarının giderilmesine yönelik öneri olarak “su hakkının” anayasalarda yer alması ve ayrıca uluslararası düzeyde tanınması gerektiğini

⁵⁷ Ayrangöl, Z., (2012), *Küresel Kamusal Mallar ve Su Hakkı* (Doktora tezi).

ifade etmekte, su hakkının tanınırlığının istenilen düzeyde sağlanabilmesi için bütün ülkelerin çaba göstermesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Ülkemiz hukuk sisteminden farklı uygulamaya sahip bir ülke olan Kanada üzerine Ayrangöl'ün açıklamalarına değinmekte fayda vardır. Yargı açısından değerlendirilen hususlara bakıldığında, Kanada'nın açıkça su hakkını Anayasal olarak kabul etmeyen bir ülke olduğu, Kanada'da federal düzeyde su hakkını sarih şekilde tanıyan mevzuat bulunmadığı, bugüne kadar hiçbir Kanada mahkemesince su hakkının kabul edilmediği ifade edilmektedir. Bu açıklama açıkça bir su hakkına yer verilip verilmediği hakkında bir tespit açısından doğru olabilir. Diğer yandan Kanada'daki yargı süreçlerinde de suya dair hakların işlendiği görülmektedir. Örnek olarak Kanada'da 1976 yılına ait bir davanın konusu Ontario ve Saskatchewan'ın klor-alkali tesislerinin cıva içeren atıklarının nehirlerle bırakılmasına izin vermesi ve nehirlerin Manitoba'ya akması nedeniyle burada oluşan kirlilikten kaynaklı olarak Manitoba'nın ticari tesislerinin kapanması üzerine gelişmiştir. Bu davada bazı yargıçlar Ontario ve Saskatchewan'ın Manitobalıların temiz su elde etme hakkına müdahale ettiğini ileri sürmüşlerdir. Bu argüman, yasal düzenlemelerin aksine mahkemelerde uygulanması gerekenin zararlı eylemin ortaya çıktığı bölgenin yasalarının değil, zarar gören bölgenin yasaları olması gerektiği yönündedir. O tarihte bu görüşün Kanada mahkemelerinde bütünüyle benimsenmemiş olsa da hukuk mesleğinde geniş kabul görmeye başladığı ifade edilmiştir⁵⁸. Sonuç olarak farklı ülkelerdeki yargı uygulamalarında suya dair hakların geçmişte net bir şekilde ifade edilmediği, suya dair hakların zaman içerisinde somutlaştığı, bu hususta her zaman yasal düzenleme bulunmasa da yargı kararlarında yer verilen görüş ve gerekçelerin buna dair hakların somutlaştırılmasına olanak sağladığı söylenebilir.

Hall, Van Koppen, ve Van Houweling (2013)⁵⁹, 2010 yılında Birleşmiş Milletler

⁵⁸ Harriet Rueggeberg and Andrew R. Thompson, *WATER LAW IN CANADA Report on a workshop for the Inquiry on Federal Water Policy, Oct 1084, p. 29.*

⁵⁹ Hall, R.P., Van Koppen, B. & Van Houweling, E. *The Human Right to Water: The*

Genel Kurulunca insanların temiz ve güvenli içme suyuna erişim ve sanitasyon hakkının tanınmasının önemli olduğunu, bunun yanında suyun, gıda ve yaşam hakkı gibi insan haklarının gerçekleşmesi açısından önemli bir rol oynadığını, bununla beraber insan hakkı olarak su hakkının sadece temiz ve güvenli içme suyu hakkı olarak sınırlanmaması gerektiğini savunmaktadırlar.

Firidin (2015)⁶⁰, ikamesi mümkün olmayan yaşamsal bir varlık olarak ifade ettiği suyun optimum fiyatlandırılması ile genel anlamda çevre, özel bakımdansa su adına etik değerlere sahip olunması, bunun yanında yasal düzenlemelerin varlığı ile sudan daha iyi faydalanılmasının yanı sıra gelecek kuşaklara da aktarılabilmesinin sağlanacağını, bu çerçevede, adaletli su politikalarının ve sürdürülebilir su kaynakları yönetiminin sağlanması için farklı perspektiflerin bir araya getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Atvur (2016)⁶¹, suya dair sorunlarının yaşamı ve ekosistemin süreklilik halini tehdit eden bir aşamaya geldiğini, uluslararası belgelerde suya erişimin temel bir insan hakkı olarak kabul edilmediğini, uluslararası alanda su hakkının insan hakkının bir parçası olarak kabul edilmesi ile suya erişime dair sorunların insani değerler kapsamında giderilmesi için önemli bir adım olduğunu, ancak bu durum yeterli olmadığını, ulusal düzeydeki yasal düzenlemelerde ise su hakkının insan hakları çatısında bağlayıcılığa kavuşmadığını ifade etmektedir. Suya erişimin tamamen kesileceği bir hal olarak su kaynağının yok olması veya özel mülkiyete dönüşmesi haline işaret eden Atvur, bu nedenle su kaynaklarındaki bozulma ve eşitsiz kullanımın engellenmesi için düzenlemelere ihtiyaç duyulduğuna yer verilmekte, öneri olarak, insanların ve insan dışındaki canlıların yaşamı ve ekosistemin sürekliliği için vazgeçilmesi mümkün olmayan bir hak olarak kabul edilen su hakkının, insanlığın ortak mirası statüsüne

Importance of Domestic and Productive Water Rights. *Sci Eng Ethics* **20**,2014, 849–868

⁶⁰ Firidin, E., *Su Sorununun, Su Hakkı ve Su Etiği Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2015, 7(2) s. 43-55.

⁶¹ Atvur, S., *Su Hakkı Bağlamında Sınıraşan Sular: Ekolojik Bir Bakış*, Alternatif Politika Cilt 8, Sayı 1, Şubat 2016, s. 182 – 210.

alınması ve su hakkının tesisine dair yaptırım mekanizmalarının getirilmesini sunmaktadır. Birleşmiş Milletler kurumlarına eleştiri getirerek bu kurumların çevreye dair sorunların önemi, sürdürülebilirliğe dair yaklaşımları, bütüncül politika ve katılımcı mekanizmaların uygulanmasının gerekliliğini vurgulamalarına karşın bu yönde belirleyici ve zorlayıcı olmadıklarını, doğal döngülerin geri dönüşsüz bir şekilde bozulması durumunda dünya üzerinde yaşamın devam edemeyeceğini ve bu nedenle insanlığın geleceği için bireysel, ekonomik ve ulusal çıkarların ilerisinde ortak şekilde küresel çıkarlara odaklanmanın önemine işaret etmektedir..

Kılıç ve Karataş (2018)⁶² suyu canlılar için gerekli olan ve yeryüzündeki yaşamın temeli olan bir varlık olarak tanımlamakta; beraberindeyse suyu ekonomik, sosyal ve siyasal yönleri de bulunan bir kaynak olarak ele alınmakta, su hakkını ise sağlıklı suya erişim hakkı olarak ifade etmektedir. Yazarlar, suya erişimde yaşanan sorunu su sorunu olarak ifade etmekte, su sorununa insan hakkı kapsamında bir yaklaşım benimsenmekte, bu minvalde bütün insan haklarının arasında suya erişim haline de yer verilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Suyun pazara yönelik şekildeki uygulamalar kapsamında metalaştırılması halinde insan hakkının temelinde yer alan bir unsur olan suya erişim hakkının kısıtlanabileceği ve salt bu nedenle toplumsal birçok sorun doğabileceği, suyun ticarileşmesi durumunda yeni toplumsal değer ayrışmalarının oluşabileceğini dile getirmektedir. Su hakkına yapılan itirazlardaki argümanlar ile ekonomik ve sosyal haklara yapılan itirazlara dayanak argümanların benzeştiği de ayrıca ifade edilmektedir.

Ocak (2018)⁶³, doğanın kendi varlığını sürdürebilmesi ve ayrıca insan onurunun, yaşamının ve sağlığının korunabilmesi adına vazgeçilmesi mümkün olmayan önemde olduğunu, bu önemin nedeniyle su hakkının, hem bir doğa hem de insan hakkı şeklinde kabul edildiğini belirtmektedir.

⁶² Kılıç, S. – Karataş, A., TAAD, Yıl:9, Sayı:34 (Nisan 2018) s. 37 – 60.

⁶³ Ocak, A., (2018) *Bir Doğa ve İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı* (yüksek lisans tezi), s. 143

Perçin (2019)⁶⁴, su hakkının içeriğinin bütün yönleriyle tespit edilmesi halinde tam olarak korunabileceğini ifade etmektedir. Bu konuda 15 numaralı Genel Yorumda yapılan atıfla insan sağlığına uygun ve miktarca yeterli suyun erişilebilir halde olması gerektiğini, anılan erişilebilirliğin ise hem fiziksel hem ekonomik bakımdan erişilebilirliği kapsadığını ifade etmektedir. Su hakkının unsurları içerisinde toplumun tüm kesimlerinin ayırım yapılmaksızın suya ulaşabilmelerinin sağlanmasına, suyla ilgili bilgiye erişebilmeye ve suya dair konulardaki karar alma süreçlerine katılabilmeye de yer verilmektedir.

Fantini (2019)⁶⁵, su hakkına insan merkezi yaklaşım ile diğer yaklaşım türlerini kıyaslayarak incelemektedir. Epistemolojik bir bakış açısıyla, suyu bilmenin ve suyla ilişki kurmanın insan hakları yaklaşımıyla hangi şekillerde örtüştüğünün ve çatıştığının araştırılmaya değer olduğu ifade etmekte, doğa hakları ve insan hakları hukuku arasındaki ilişkinin su sistemlerindeki yasal çoğulculuk ve yönetim sistemleri kapsamında bir tartışmayla araştırılmasının ilginç olacağını da ifade ederek şu soruları sormaktadır: Su veya su kütlelerinin de hakları var mıdır? Peki ya diğer türlerin su hakkı? Farklı hak kümeleri arasında ortaya çıkabilecek çatışmalar nasıl ele alınmalıdır? Siyasi açıdan bakıldığında doğa adına kimin, hangi platformlarda konuşması meşrudur? Bu durum kaynakların dağılımını ve gerek insan gerek insan dışı aktörlerin sesini nasıl etkiler?

Fantini ayrıca, insanın su hakkının farklı dini ve kültürel yaklaşımlar açısından su adaleti ve su etiğini de içerek konular kapsamında değerlendirilmesinin alana katkı sunacağını ifade etmektedir. Dünyadaki dinlerin suyun bir insan hakkı olduğu ve buna dair ahlaki yükümlülükler kapsamında ortak bir görüş paylaşıp paylaşmadığı gibi konuları da irdeleyen Fantini, yine epistemolojik bir bakış açısıyla, farklı kültürel ve

⁶⁴ Perçin, M., (2019), *Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkının Gelişimi ve Türkiye'deki Uygulama* (Yüksek lisans tezi), s. 117.

⁶⁵ Fantini, Emanuele, *An introduction to the human right to water: Law, politics, and Beyond*, WIREs Water. 2020;7:e1405.

ruhani geleneklerin insanların ihtiyaçları ve hakları ile çevrenin ve diğer türlerin gözetilmesi hususlarını nasıl bir arada tuttuğu sorularına da yer vermekte ve netice olarak bu durumun insan merkezli yaklaşımı güçlendirdiğini mi yoksa ona meydan okuduğunu mu sorusunu yöneltmektedir.

Fantini diğer yandan su hakkını altyapı ve teknolojinin sosyo-politik boyu açısından da ele almaktadır. Bu alanlara artan bir akademik ilgi olduğuna yer veren yazar, bu durumun insanın su hakkı üzerine olan düşüncelerine de ilham verebileceğini dile getirmektedir. Bu kapsamda şu sorulara yer verilmektedir: Teknolojik yenilikler bu hakkın içeriğini ve onu lme biçimimizi nasıl yeniden tanımlıyor? Su altyapıları hükümetlerin tekno-politikalarını ya da insanların su vatandaşlığı anlayış ve uygulamalarını nasıl etkiliyor? Ambalajlı su gibi suya erişimin alışılmadık gündelik pratiklerinin olumsuzluğna ve maddeselliğne odaklanmak, planlama ve politikalarda su hakkını merkezden uzaklaştıracak ve evrensel erişimi sağlayacak yeni fikirler getirebilir mi?

Sonuçta tüm bu sorular ile siyaset, altyapılar ve ekosistemlerin keşiştiği noktada su hakkının içeriğini ve kapsamını daha iyi anlamak için disiplinler arası araştırma ve eylem programlarına ihtiyaç duyulduğunu ifade eden Fantini, farklı disiplinlerin suyun bilinmesi, yönetilmesi ve dağıtılmasındaki rolü ile bu bilginin siyasi ve etik sonuçlarının, su hakkına önem veren her araştırmacı ve öğrencinin sorgulaması gereken konular olduğuna vurgu yapmaktadır.

Yüceer ve Yılmaz (2020) ⁶⁶, su hizmetlerinin güvenlik gibi bir kamu hizmeti olduğu ve devlet politikalarının bu yönde oluşması gerektiğini, su hizmetinin kar amacı güdülmeyen bir kamu hizmeti olarak ele alınması gerektiğini, bu yönde yasal düzenlemeler hazırlanmasının ve denetiminin devlet eliyle yapılması gerektiğini, su

⁶⁶ Yüceer, B. – Yılmaz, T., *Küresel Su Hakları ve Türkiye*, . Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, Yıl:2020, Cilt: 39-7, s. 124 – 132.

kaynaklarının kullanılmasına önceliğin insanlara, canlılara ve ekolojik dengenin korunmasına verilmesi gerektiğini, su hizmetlerinin yönetimi ve işletimi aşamasında özel sektörün devreden çıkartılması gerektiğini, su politikalarının ülkesel olarak bu yönde düzenlenmesi gerektiğini, suyun fiyatlandırılmasının devlet kurumları veya yerel yönetimlerce yapılması gerektiğini, bu noktada suyun şebekeden veya doğrudan kullanımı dışındaki perakende satışlarının özel sektöre eliyle yapılabileceğini ifade etmektedir. Yüceer ve Yılmaz, su hakkının korunmasına yönelik yapılacak yasal düzenlemelere ve uygulamalara dair altyapı oluşturulmasına yönelik olarak bir su hakları etkileşim modeli de oluşturulmuştur. Model, etki alanı (su hakkı; canlı ve cansız varlıkların sürdürülmesi; ekolojik dengenin korunması), su havzası (yüzeysel sular; yeraltı suları; göl, deniz ve okyanuslar), devletin görevi (yasa çıkarmayla ilgili mevzuat hazırlama; kirlilik önleme yönetim, denetleme ve koruma), parasal kaynak (Devlet kuruluşları; IMF kredileri; özel kredi kuruluşları), su temini projeleri (şebeke planlama; su yapıları projeleri; su temini uygulama projeleri), proje uygulayıcı sektör (kamu sektörü; özel sektör; kamu özel ortaklık), olumlu ve olumsuz uygulama seçeneklerine göre su politikaları (yap-işlet, devret modeli; uzun seneler kiralama; özel sektöre devir veya özelleştirme), su hizmetlerinin yönetim ve işletimi (yerel yönetimler; kamu kuruluşları), toptan ve perakende satış, temiz su şebekeleri, doğrudan kullanım, suyun dağıtımı ve fiyatlandırılması ile su hakkı olgularını içeren, bu olguların birbirleriyle etkileşimlerinin gösterildiği bir şekil ile ifade edilmektedir.

Yozgat (2020)⁶⁷, suyu insanların sağlıklı yaşamları için vazgeçilmez bir unsur olarak ifade etmekte, küresel anlamda bir su krizinden bahsederek bu krizin nüfus artışı, tarımsal ve endüstriyel üretimdeki artış, su kirliliği ve iklim değişikliği gibi nedenlerle endişe verici boyuta ulaştığını, bu krizin çözümü için öne sürülen bir yaklaşım olan suyun

⁶⁷ Yozgat, C., *Suyun Bir İnsan Hakkı Olarak Değerlendirilmesi*, T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ, Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 2020 / 2, s. 507 – 545.

ekonomik meta olarak ele alınarak özelleştirilmesi uygulamalarının (suya erişim belli bir ücret karşılığında olursa insanların suyu tasarruflu kullanacağı, böylece su kaynaklarının korunması amacına ulaşılacağı) yapıldığı ülkelerde su kalitesinin düşüşüne neden olduğunu, yanı sıra su fiyatlarında artış yaşandığını, bu nedenle birçok insanın suya erişim sağlayamadığını, bu konuda olumsuz tecrübeler yaşanmasının ardından suyun bir insan hakkı olduğu şeklindeki görüşün önem kazandığını, insan hakkı doğrultusunda suya dair düzenleme yapılmasıyla suyun hukuken güvenceye olabileceğine ve su kaynaklarının korunması adına devletlerin birtakım yükümlülükler altına girmesinin sağlanacağını, netice olarak suyun insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Yozgat, 1972 “Stockholm Deklarasyonunda” suyun korunması gereken doğal bir kaynak olduğu ve tabii korunmasının da gerekli olduğunu, yani suya kamu malı olarak yer verildiğini; 1992 “Dublin Beyanında” suyun ekonomik bir mal olarak ele alındığını; 1992 “Rio Deklarasyonu ve Gündem 21’de “suyun hem doğal bir kaynak hem sosyoekonomik bir mal olarak algılandığını; Dünya Bankasının görüşünün ise suyun özelleştirilmesi ve kamunun su yönetiminden uzaklaştırılması yönünde olduğunu ifade etmektedir.

“Su insan hakkı özelliklerine sahip midir?” sorusuna cevap verebilmek için James W. Nickel’in geliştirdiği test şeklindeki metodu kullanan Yozgat, “Mevcut olan ve devam eden bir tehdit var mı?”, “Korunan değer önemli midir?”, “Söz konusu hakkı evrensel olarak tanımlamak mümkün mü?”, “Daha zayıf bir tedbir etkili olabilir mi?”, “Getirdiği yükümlülükler kabul edilebilir nitelikte mi?”, “Ülkelerin çoğunluğunda uygulanabilir mi?” sorularına verdiği cevaplarla su hakkının bir insan hakkı olarak değerlendirilmesinin mümkün olduğunu, ancak su hakkının bağlayıcı bir insan hakkı düzeyine ulaşmadığını ifade etmektedir.

Su hakkına ulusal hukuk açısından da değinen Yozgat, su hakkının anayasal düzeyde korunmasının, yani su hakkına anayasalarda yer verilmesinin yeni olduğunu,

anayasalarda korunan değerin kimi zaman sadece çevresel nitelikte bir su hakkı, kimi zaman ise açıkça bir insan hakkı olarak su hakkı olduğunu ifade etmekle suyu anayasal düzeyde insan hakkı olarak tanıyan devletlerin çoğunluğunun Güney Yarım Kürede yer alan az gelişmiş ülkeler olduğu tespitinde bulunmaktadır.

Yozgat, ülkemizde ise su hakkına dair yasal düzenleme yapılmadığını, bunun yanında tali düzenlemeler olarak ifade edilen şekilde Türk Medeni Kanunu’nun 756’ncı maddesinde “yer altı sularının kamu yararına olduğu” ve 760’ıncı maddesinde “suların özel mülkiyet konusu olsalar bile diğer bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesine imkân verecek şekilde kullanılmasının gerekli olduğunu ifade eden” düzenlemelere yer verildiğini ifade etmektedir.

Ülkemizde doğrudan Su Kanunu ya da Su Hakkı Kanunu gibi isimlerle anılabilecek kanun düzeyinde doğrudan bir düzenleme bulunmasa da yerel yönetimlere dair kanun düzeyinde bir düzenleme olan ve 1926 yılında yürürlüğe giren Sular Hakkında Kanun içeriğinin, günümüzde genel olarak su hakkı olarak da kabul edilen güvenli ve yeterli suya erişim hakkının içini doldurucu özellikler taşıdığını söylemek mümkündür. Kanunun 5’inci maddesinde su yönetimi için olduğu ifade edilebilen projeler açısından “mevcut su tesisatının miktar, evsaf (nitelik) ve sair havas (diğer özellikler, nitelikler) itibariyle mahalli nüfusa ve şeraiti hususiyeye (kendine özel koşullara) göre hıfzıssıhha kavaidine muvafık (halk sağlığı kurallarına uygun) olma hallerinin bulunması gerektiği” şeklindeki açıklama ve düzenlemenin güvenli ve miktar itibariyle de erişilebilir su hakkının kanun düzeyinde tanınmış olduğunu ifade etmekle, bu minvalde olmak üzere doğrudan bir Su Kanunu içerisinde olmasa da kanun düzeyinde düzenlemeler bulunduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Anılan Kanunda 1934 yılında yapılan düzenlemelerle suyun niteliğini korumaya yönelik olarak yine kanun düzeyinde düzenlemeler yapıldığını söylemek mümkündür. Örnek olarak belediyelere “suyun sıhhat şartlarına uygun halde bulundurulması” görevi verilmesi (Ek m.1) ile “içme suları

kaynaklarında zarar verecek ve sıhhat şartlarını bozacak şekilde tarla açmanın ve hayvan bırakmanın ve sulamanın belediye veya ihtiyar meclisleri tarafından yasak edilebileceğine” dair düzenlemeler gösterilebilir. Bu kanun günümüzde kaleme alınsaydı, nüfus artışı, kentleşme ve endüstriyel faaliyetler de göz önüne alınarak başkaca ve daha ayrıntılı düzenlemeler yapılabilirdi. Kanunun 1926 yılında yayımlandığında ve bahse konu ek maddelerin ise 1934 yılında eklendiğine dikkat edilerek o zamanın koşullarına göre makul ve hatta ilerici sayılabilecek düzenlemeler yapıldığını söylemem mümkündür. Tabi özellikle içme suyu olmak üzere kişisel kullanıma dair düzenlemeler Osmanlı zamanından beri bulunmakta olup günümüzde farklı kanunlarda konusuna göre suyun kalitesini ve miktarını koruyucu, hatta erişilebilirliği sağlamaya yönelik düzenlemeler de bulunmaktadır. Ancak yalnızca suya dair temel olarak nitelendirilebilecek bir düzenleme bulunmamakta olup kapsayıcı ve birleştirici bir su yönetimi tesisi için, suya ve su hakkına dair ana hatları belirginleştiren bir temel yasal düzenleme yapılmasının yerinde olacağı rahatlıkla kabul edilebilir. Nitekim Yozgat da su hakkına dair çokça hukuki metin olmasının yanı sıra doğrudan ve özellikle konusu su hakkı olan, su hakkının içeriğini ve devlete getirdiği yükümlülükleri ifade eden ve de bağlayıcı özelliğe sahip bir düzenlemenin ülkemizde veya uluslararası alanda bulunmadığını belirterek bu eksikliğin giderilmesi gerektiği, bunun için su hakkının bağımsız şekilde bir insan hakkı olarak kabul edilmesi ile beraber hem ülkemizde hem uluslararası düzeyde bağlayıcı ve yaptırım gücü olan hukuki düzenlemeler yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

Spijkers (2020)⁶⁸, konusu Temiz Su ve Sanitasyon olan “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 6” (SDG6) kapsamındaki çalışmasında, bu amacın sürdürülebilir kalkınmaya odaklanması nedeniyle, SDG çerçevesinde uluslararası su hakkına uyum sağlama

⁶⁸ Spijkers, O., *The Sustainable Human Right to Water as Reflected in the Sustainable Development Goals*, 2020, Utrecht Law Review, Volume: 16 Issue: 2 Page/Article: 18-32, DOI: 10.36633/ulr.560.

abalarının, devletleri bu hakkın daha sürdürülebilir bir Şekilde yorumlanmasını benimsemeye teŐvik edeceğini ifade etmektedir. SDG6'ya insan hakkı temelli anlayıŐla yaklaşmanın ilginç olabileceğini ifade eden yazar, sürdürülebilir kalkınmanın  bileşeni olan ekolojik, sosyal ve ekonomik dengeyi bozup bozmayacağını değerlendirmenin önemli olduğunu, çünkü bu yaklaşımın sosyal bileŐięe ağırlık verdiğine değinmekte, günümüzde su kaynağının da kendi hakkı olduğu yönündeki görüŐlere işaret etmektedir.

Spijker ayrıca evrimii anketlerin su hakkına dair SDG gibi belirleyici belgelerin taslağı üzerindeki etkilerinin araŐtırılmasını da bir öneri olarak sunmaktadır.

Akel nal (2021)⁶⁹, su hukuku olarak su ve su kaynaklarına ilişkin olarak hukuk kurallarının tamamı tarihsel olarak ele alındığında bu hukukun özne ve konu ilişkisi bağlamında  ayrı alt dala ayrıŐtıęının söylenebileceğini ifade etmektedir. Birinci dalın su ve su kaynaklarının mülkiyetini ve kullanım haklarının, üretim faaliyetleri içerisindeki rolü ile bir ekonomik birim olarak ele aldığını; ikinci dalın suyu ve su kaynaklarını bir evre unsuru olarak ele aldığını, üçüncü dalın su ile insan yaşamının bağlantısına vurgu yaparak suyu bir insan hakkı olarak ele aldığını ifade etmektedir. İkinci dalda hem ulusal hem uluslararası mevzuatta, evre ve ekoloji sevgisi ve kaygıları doğrultusunda uluslararası platformların da desteği ile oldukça gelişme kaydedildiğini ifade eden yazar, üçüncü dalın ise henüz gelişmekte olan bir alan olup su hakkını insan hakkı niteliğinde tanımlamaya ve devletlerin de bu hakka ilişkin yükümlülüklerini ortaya koymaya gayret gösterdiğini ifade etmektedir. Akel nal, üçüncü dalı ne birinci ne de ikinci daldan tamamen koparmanın ve ayrı bir Şekilde ele almanın ise mümkün olmadığını ifade etmekte olup Őahsım da bu görüŐtedir.

Uluslararası mecrada insan öznesinin kişisel ihtiyaçlarını karŐılamasına yetecek nicelik ve nitelikte suya erişimini konu edilen su hakkının bir insan hakkı olarak tanınmasına ilişkin halen devam eden arayıŐın Türkiye'de de devam ettiğini söylemenin

⁶⁹ Akel nal, Y., (2021), *Türkiye'de Su Hakkı* (Doktora tezi).

mümkün olduğunu belirten yazar, Türk mevzuatı bütünüyle ele alındığında su hakkının benimsendiği ancak maalesef açıkça tanımlamadığını ifade etmekte, evrensel bir insan hakkı niteliği taşıyan su hakkının devlete getirdiği yükümlülüklerin karşılanmamasının, Türkiye bakımından bir taraftan Anayasal düzeyde teminata sahip yaşam hakkı, sağlık hakkı ve dengeli bir çevrede yaşama haklarının, bir diğer taraftan usulüne uygun şekilde imzalanarak yürürlüğe giren ve kanun hükmünde olan ESKHS (Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi) ve IHAS (İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi) ile garanti altına alınan başta onurlu bir yaşam sürme, iyi hayat standartlarına sahip olma ve sağlık haklarının ihlal edilmesi anlamına geleceğinden bu haklara içkin bir hak olarak değerlendirilmesinin mümkün olduğunun altını çizmektedir.

Murray ve Kominers (2021)⁷⁰, insan hakkı olarak su hakkını Amerika Birleşik Devletleri çerçevesinde ele aldıkları çalışmada, Amerika'nın birçok tatlı su kaynağına sahip olduğunu ve günümüzde değin bir çok kişinin suya erişiminin sağlandığını, ancak özellikle yerli topluluklar, yoksullar ve cilt rengi farklı olanlar açısından suya erişimde eşitsizlikler bulunduğunu, tüm insanlara su sağlamada yaşanan zorluklara karşı yasal düzenlemeler yapıldığını ancak hukukun güvenli ve uygun fiyatlı içme suyuna erişimde yaşanan sıkıntıları gidermede etkili bir araç olsa da her zaman yeterli olmadığını ifade etmektedir.

Yazarlar, ABD'de su hakkındaki tartışma ve anlaşmazlıklarda suyun bir insan hakkı olarak değerlendirilmesinin gecikmeli olarak yer aldığını, su hakkında dair mücadelelerden birinin federal düzeyde su hakkının bir insan hakkı olarak tanınmaması olduğunu, ABD mahkemelerinin kararlarında insan haklarını ve diğer uluslararası hukuk kurallarını artan şekilde kullandığını, ancak suyun bir insan hakkı olarak kabul edilmesinin yavaş olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında avukatların ve topluluk

⁷⁰ Murray K. – Kominers S., *The Human Right to Water in the United States: A Primer for Lawyers & Community Leaders*, 2021, <https://law.northeastern.edu/wp-content/uploads/2021/04/phrge-water-primer.pdf>

liderlerinin suyla ilgili sorunların ele alınmasında bir araç olarak su hakkını insan hakkı olarak ele aldığını ifade etmektedir.

Cömert (2022)⁷¹, Karel Vasak'ın sınıflandırılması çerçevesinde bir yaklaşımla su hakkının, birinci kuşak haklardan yaşam, ikinci kuşak haklardan sağlık ve üçüncü kuşak haklardan ise sağlıklı ve ekolojik açıdan dengeli bir çevrede yaşama hakkı kapsamında insan hakkı niteliğinde olduğunu ifade etmekte, ayrıca bu hakkı insanlığın ortak mirasına dair bir hak olarak nitelendirmektedir.

Güneş (2022)⁷², suyun kullanımını endüstriyel gelişmeler öncesi ve endüstriyel gelişmeler sonrası olarak ayırabilmenin mümkün olduğunu ifade ederek endüstriyel dönem öncesinde kullanılabilir su kaynakları üzerindeki insan faaliyetleri baskısının çok azken, endüstri devriminden sonraki insan faaliyetlerinin su kaynaklarını her geçen gün kümülatif olarak baskıladığına işaret etmektedir. Bir insan hakkı olan suya, herkesin kişisel ve evsel ihtiyaçlarını asgari elverişli miktarda ve düzenli erişmesi, bu konularda ayrımcılığa uğramamasının önemine dikkate çeken yazar, asgari elverişlilik olarak evsel ve kişisel kullanımlar için kullanım miktarı olarak kabul edilebilir, yeterli, güvenli, fiziksel olarak erişilebilir ve bedeli ödenebilecek düzeyde belirlenmiş olan su hakkını ifade etmektedir. Yaşama hakkı ve sağlık hakkının merkezinde su hakkının yerini aldığını ifade eden yazar, devletlerin vatandaşlarına temiz, içilebilir, uluslararası standartlara uygun, ekonomik suyu insan hakkı olarak göreceği politikalarla ulaştırması görevine sahip olduğu belirtmektedir.

Kurt (2022)⁷³, su hakkının BM uluslararası insan hakları sisteminde yer almasıyla su mücadelesinin son bulmadığını ifade etmektedir.

⁷¹ Cömert, M., (2022), *Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Türkiye’de Su Hakkı* (Yüksek lisans tezi), s. 83.

⁷² Güneş, S., (2022), *Su Hakkı ve Suyun Metalaşması* (Yüksek lisans tezi).

⁷³ Kurt, Ö., (2022), *Right To Water As A Collective Right A Leverage To Reclaim The Commons?* (Doktora tezi), s. 260.

Ballık (2022)⁷⁴, su hakkını temel insan hakları içerisinde kabul etmekte, suyun yalnızca insanoğlu adına kullanılan bir meta, bir eşya olmadığını, sadece insanın değil dünyanın ve tüm ekosistemin yaşayabilmesi ve yaşamını devam ettirebilmesi adına temel bir ihtiyaç ve korunması gerek büyük bir değer olduğu görüşünde olup en önemli konulardan biri olarak su bilincinin oluşturulabilmesine dikkat çekmektedir.

Gönüllü (2022)⁷⁵, su hakkın kabul edilmesinin, herkes için sağlıklı suya eşit erişim sağlaman anlamına geleceğini ifade etmektedir.

Erkal ve Piyal (2023)⁷⁶, suyu hijyen hizmetleri ve sanitasyon kapsamında halk sağlığına dair bir sorun çerçevesinde ele alarak, sanitasyona ve ayrıca hijyen hizmetlerine güvenli ve yeterli şekilde, yanı sıra sürdürülebilir olarak erişim açısından yer vermekte, suyun sağlık hakkının gerçekleşmesi için olmazsa olmaz bir tamamlayıcısı olduğunu ifade etmektedir.

O'Donnell, Clark ve Killean (2024)⁷⁷, yalnızca hukukun yarattığı ve sürdürdüğü su haklarını değil, aynı zamanda bu hakların var olmasını sağlayan yönetim sistemlerini de görmemiz gerektiğini ifade etmektedir. Kalkınma için suyun sürdürülebilir kullanımından ödün verilmeden insanlar ve insanlar ile su arasındaki ilişkinin güçlendirileceği de savunulabileceğini ifade eden yazarlar, çevresel onarıcı adalet yaklaşımlarının, rekabet eden hak kavramlarından uzaklaşan, farklı bilgi sistemlerini içeren alternatif uyumsuzluk yöntemleri önerdiğine de yer vermektedir.

De Coste, Saleem ve Mian (2024)⁷⁸, Kanada'daki yerli topluluklar ve toplumun

⁷⁴ Ballık, B., (2022).

⁷⁵ Gönüllü, G., *Su Politikalarında Hak, Güvenlik ve Yönetişim - Küresel Su Politikası: Ekonomik Değerden Hak Olma Sürecine*, Editörler: Günay GÖNÜLLÜ – Cihan GÜNAL, 2022, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO: 20779, 1. Basım, Ekim 2022, s. 23.

⁷⁶ Erkal E, Piyal B., *Küresel Ölçekte Farklı Ülkelerden Örneklerle Sağlık Kurumlarında Su, Sanitasyon ve Hijyen Sorunları*. Turk Hij Den Biyol Derg, 2023; 80(3): 373 – 386.

⁷⁷ O'Donnell, E.; Clark, C. and Killean, R., *Rights and relationality: A review of the role of law in the human/water relationship*, Water Alternatives 2024, 17(2):, p. 207-238

⁷⁸ De Coste M, Saleem S, Mian HR, et al. *Water security risks in small, remote,*

geneli açısından su ihtiyacına yönelik yaptıkları çalışmada, Kanada'daki yerli toplulukların, özellikle insani bir ihtiyaç olarak temiz suya erişim olmak üzere su güvenliği ile ilgili sorunlardan orantısız bir şekilde etkilendiğini, bu sorunların çeşitli olduğunu, ülke çapında birçok neden-sonuç ilişkisi barındırdığını ifade etmektedir. İlgili çalışma, küçük, uzak ve yerli olarak ifade edilen toplulukların (SIR: small, remote, indigenous) su güvenliğine dair risklerin türleri ve büyüklüklerini, sağlık ve sosyal yönlerle ele almaktadır. Bu risklerin çeşitli ve yaygın olduğunu ifade eden yazarlar, bu riskler niteliksel ve niceliksel olarak kategorilere ayrılabilirler de topluluklar açısından geçerli olan konum, iklim, uzaklık, gelişime yatkınlık ve yönetişime özgü sorunların çeşitliliğinden kaynaklı olarak anılan riskleri genel olarak ifade etmenin zor olduğunu ifade etmektedir. Bu halde toplulukların kendine özgü ihtiyaçlarını ele almayan ve tek taraflı bakış açısına dayanan düzenlemeler ve teknik araştırmaların sorunun çözümünde başarısız olduğu vurgulanmaktadır. Çözüm olarak ise yapılacak araştırmalarda anılan yerli toplulukların bilgisini de içeren şekilde anılan toplulukların düzenleme sürecine dahil edilerek işbirliği sağlanmasına yer verilmektedir. Bu sayede, Kuzey Amerika'daki SIR toplulukları için su güvenliğine giden bir yol çizilebileceği ve bu toplulukların şimdi ve gelecekteki ihtiyaçlarının karşılanması sağlanabileceğini ifade etmektedirler.

Scanlon, Cassar ve Nemes, su hakkının mevcut insan haklarının gölgesinden çıkarılması ve bu hakkın başlıca bir hak olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir⁷⁹.

Su hakkına dair öğretilerde yer alan görüşler genel olarak yukarıdaki şekildedir. Suyun metalaştırılmaması gerektiği, suyun ekonomik bir maldan ziyade bir kamu malı olarak ele alınması gerektiği (Suyu ekonomik mal olarak ele alan görüşler içerisinde, suya erişimin sağlanabileceği makul bedel öngörülmesi gerektiğini ifade eden görüşler

indigenous communities in Canada: A critical review on challenges and opportunities, Cambridge Prisms: Water. 2024;2:e5. doi:10.1017/wat.2024.3.

⁷⁹ Scanlon, John- Angela Cassar- Noémi Nemes (2004), *Water as a Human Right?*, IUCN Environmental Policy and Law Paper No:51.

mevcuttur. Bu görüş suya dair iki yaklaşımı ortak noktada buluşturmaktadır. Ancak kanımca, burada bir ayrıma gidilerek yaşam için gerekli olan kaliteli ve yeterli miktardaki suyun ekonomik karşılık beklenmeksizin erişilebilir olması su hakkının içini dolduracaktır), su hakkının mevcutta kabul edilen diğer insan haklarının ayrılmaz parçası olduğu, su hakkının henüz başlı başına bir insan hakkı olarak ifade edilmediği, ancak özellikle Genel Yorum 15 ve BM 2010 Kararı doğrultusunda yaşam için gerekli olan temiz, güvenli ve yeterli miktarda suya erişme hakkı şeklinde tanımlanabilecek su hakkının bu yönüyle başlı başına insan hakkı olarak kabul edilebileceği, nitekim içinde bulunduğumuz yüz yıl itibariyle dördüncü kuşak haklar içerisinde su hakkının da anılmakta olduğu görülmektedir.

4. YARGITAY KARARLARINDA SU KAVRAMI VE SU HAKKI

Yargıtay'ın kamuya açılmış kararlarında “su hakkı” ifadesi, yani “su” ve “hakkı” kelimelerinin arka arkaya birlikte yer aldığı kararların 29 adet olduğu, bu kararların 2007 ile 2021 yılları arasında verilen kararlar olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar Yargıtay kararları içerisinde tarama yapıldığında 30 adet kararın dökümü yapılsa da bir adet karara -Yargıtay (Kapatılan) 16. Hukuk Dairesinin 2020/4122 Esas, 2021/5407 Karar sayılı kararı- sistemsal hatadan kaynaklandığı düşünülen şekilde iki kere yer verildiği tespit edilmiştir.

Bu bölümde kararlar su kavramı, suyun nasıl nitelendirildiği, suya dair haklar ve ilkelerin neler olduğu ve bunların uyumsuzlukların giderilmesinde nasıl uygulandığı yönleriyle ele alınmaktadır.

Yargıtay temel olarak temyiz merci olarak görev yapmakta, ilk derece mahkemelerinin verdiği kararlar hakkında hukuka uygunluk denetimi gerçekleştirmektedir. Temyiz yoluyla Yargıtaya gelen karar hukuka uygun bulursa onanır ve bu halde karar kesinleşebilir; karar hukuka aykırı bulunursa, tespit edilen hukuka aykırılıklar ve bu hukuka aykırılıkların ne şekilde giderilmesi gerektiği de açıklanarak bozma kararı verilir. Yargıtayın bozma kararı neticesinde dosya, yeni baştan karar verilmek üzere temyize konu kararı veren mahkemeye gönderilir.

Suya dair uyumsuzluklar suya dair çeşitli ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır. Bu ihtiyaçlar kimi zaman içme veya evsel kullanım kimi zaman tarım ve hayvancılık açısından söz konusu olurken suya dayalı olarak başkaca ihtiyaç türleri ve hak talepleri de kendini gösterebilmektedir. İhtiyaçlar temel olarak güvenli ve yeterli miktardaki suya erişebilme şeklindedir. Kişiler, ihtiyaç duydukları suya erişim için bir hak iddiasında bulunarak bu hakkın tanınmasını veya haklarına müdahale geldiyse bu müdahalenin giderilmesini ya da haklarının ihlali nedeniyle oluşan zararın giderilmesini dava yoluyla isteyebilmektedir.

Yargıtay uygulamasında suya dair hakların çeşitli ihtiyaçlar kapsamında somutlaşması ve akabinde tesisi için suya olan ihtiyacın bilimsel verilere uygun olarak tespitine önem verilmektedir⁸⁰. İhtiyacın tespiti yanında ilk olarak ele alınan hususlardan biri de uyuşmazlığa konu suyun niteliğinin doğru şekilde belirlenmesidir. Nitekim suyun doğru şekilde nitelendirilmesi, uyuşmazlığı giderecek temel adımlardandır. Çünkü uyuşmazlığın giderilmesinde uygulanacak yasal düzenlemeler suyun niteliğine göre değişiklik göstermekte, su hakkına dair ilkeler suyun niteliğine göre dikkate alınmakta ve uygulanmaktadır.

Yargıtay uygulamasında suya dair hakların tesisi açısından gözetilen iki temel kavram “kadim su hakkı” ve “öncelikli kullanma hakkı” kavramlarıdır. Bu haklar genellikle birlikte anılmakta ve birlikte dikkate alınmaktadır.

Kadim hak, Su Tahsisleri Hakkında Yönetmelikte⁸¹ (m.4/1, j) “öncesi bilinmeyecek kadar uzun süre kullanımdan kaynaklanan hak olarak ifade edilmekte olup kararlarda kadim hak; öncesi ve başka türlü kullanıldığı bilinmeyen bir hak” olarak ifade edilmektedir. Uygulamada kadim hakkın, tanık ve mahalli bilirkişi beyanı ile ispat edilebileceğine yer verilmektedir⁸². Yani o yörede yaşayan kişilerin beyanları, kadim hakkın varlığına delil oluşturabilmektedir. Sudan yararlanma hakkının tesisinde suyun öncesi bilinmeyen tarihten beri ne şekilde kullanılıyorsa o şekilde kullanılmaya devam edilmesi gerektiği şeklindeki görüşün, uyuşmazlık çözümünde dikkate alındığı görülmektedir. Evvelen beri ile kastedilenin, başlangıcı bilinmeyen veya çok uzun zaman öncesinden beri o şekilde olan bir durumu ifade ettiği söylenebilir. Nitekim bir sudan 30-35 yıllık bir süre boyunca yararlanılması halinde kadim hakkın oluşmayacağı kabul edilmektedir⁸³. Kadim su hakkının tespit edilmesi, dava yoluyla

⁸⁰ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2016/9026 Esas, 2018/8572 Karar sayılı kararı.

⁸¹ 10.12.2019 tarih ve 30974 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Su Tahsisleri Hakkında Yönetmelik.

⁸² Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/2950 Esas, 2014/7338 Karar sayılı kararı.

⁸³ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2016/182 Esas, 2018/7890 Karar sayılı kararı.

istenebilmektedir⁸⁴.

Suyun kullanımında öncelik sırası, anılan Yönetmelikte (m.7)” içme ve kullanma suyu ihtiyacı; çevresel su ihtiyacı, tarımsal sulama ve su ürünleri yetiştiriciliği; enerji üretimi ve sınai su ihtiyaçları ve ticari, turizm, rekreasyon, madencilik, taşıma, ulaşım ile sair su ihtiyaçları” şekline belirtilmiştir.

Yargıtay uygulamasında da önceliğin içme suyuna verildiği görülmektedir. Bir taraf suyu içebilmek diğer taraf bir başka nedenle, mesela tarımsal sulama suyu olarak kullanmak istiyorsa öncelikle içme suyu ihtiyacının giderilebilmesine dikkat edildiği, su rejimi belirlenmesinde içme suyuna olan ihtiyacın başka şekillerde giderilip giderilemeyeceğinin de değerlendirildiği görülmektedir⁸⁵. Bu ihtiyaç birtakım kişiler açısından söz konusu olabileceği gibi o bölgedeki tüm insanlar, mesela köy halkı açısından da söz konusu olabilir ve verilen kararlarda bu hususa da dikkat edilmektedir⁸⁶. Hatta dava dışındaki kişilerin suya dair evvelden gelen veya başkaca kullanım hakları varsa bunlar da mahkemece kendiliğinden gözetilebilmektedir. Diğer bir deyişle, uyuşmazlık giderilirken yalnızca davanın taraflarının değil, bunun yanında davaya taraf olmayan başka kişilerin de suya dair hakları olduğu kabul edilebilmekte ve dikkate alınmakta, verilen kararlar, davaya taraf olmayan kişilerin de suya erişim haklarının tesis edilmesine veya korunmasını sağlayabilmektedir⁸⁷.

Suya erişime dair uyuşmazlıkların giderilmesinde suyun özel su mu genel su mu olduğunun tespiti yapılır. Suyun niteliğinin tespitinde, davaya konu olayın ve suyun özelliklerine göre değerlendirme yapılmaktadır.

Özel sular, anılan Yönetmelikte (m.4/1, m) “tapulu taşınmazdan kendiliğinden çıkan ve sadece o taşınmazın ve malikinin kişisel ihtiyacını karşılamaya yeterli olan su”

⁸⁴ Yargıtay 17. Hukuk Dairesinin 2009/10664 Esas, 2010/1655 Karar sayılı kararı.

⁸⁵ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2016/9026 Esas, 2018/8572 Karar sayılı kararı.

⁸⁶ Yargıtay (Kapatılan) 16. Hukuk Dairesinin 2020/4122 Esas, 2021/5407 Karar sayılı kararı.

⁸⁷ Yargıtay 8. Hukuk Dairesinin 2012/2051 Esas, 2012/1994 Karar sayılı kararı.

olarak ifade edilmektedir. Yargıtay uygulamasında özel sular, arazinin mülkiyetine bağlı nitelikte kaynak suyu olarak da ifade edilmektedir. Hak sahibi olan kişi kaynak suyunu dilediği gibi kullanıp yönetebilir Bu kapsamda özel nitelikteki kaynak suyunu dilerse kendi kullanır dilerse de bu suyun kullanımına dair olarak başkasına hak tanıyabilir. Bu açılardan bakıldığında özel nitelikteki kaynak suyu, mülkiyet hakkına konu olan herhangi bir mal ile benzer niteliktedir. Bu benzerliğin de bir sonucu olarak bu kaynak suyuna müdahale olursa bu müdahalenin sonlanması amacıyla dava da açılabilir⁸⁸.

Genel sular, anılan Yönetmelikte (m.4/1, 1) “nitelikleri itibarıyla kimsenin mülkiyetinde olmayan, üzerlerinde özel mülkiyet tesis edilemeyen, toplumun yararlanmasına ve kullanmasına bırakılmış, Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerden çıkan sular ile tapulu yerlerden çıkmakla birlikte çıkan suyun, taşınmazın sınırlarını aşacak veya çıkar çıkmaz dere halini alacak kadar çok olması halinde taşınmazın ve malikinin ihtiyacını aşan kısmı” olan suyu ifade etmektedir.

Yargıtay uygulamasında herkesin genel sulardan “kadim ve öncelik hakkı” ihlal edilmemek suretiyle ihtiyacı oranında yararlanabileceği kabul edilmektedir⁸⁹. Bunun yanında uyumsuzluğun türüne göre ne tür suların genel su kapsamında olduğu somutlaştırılmaktadır. Örneğin mera ve orman gibi yerlerde bulunan kaynak suları, tapulu arazide bulunmadığı için suyun debisine bakılmaksızın genel su olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kadastro dışı yerlerde bulunan suyun da genel su olduğu ifade edilmektedir⁹⁰.

Bazen özel mülkiyete tabi bir yerden çıkan su, miktarı ve yoğunluğu itibarıyla genel su olarak değerlendirilebilmektedir. Kaynak suyu kaynadığı arazinin sınırlarını aşacak debiye sahipse veyahut kaynak, malikinin ihtiyaçlarını karşılamakla beraber bu ihtiyacı aşacak düzeyde bulunuyorsa genel su olarak kabul edilmekte olup bu tür sulardan

⁸⁸ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/10928 Esas, 2015/1944 Karar sayılı kararı.

⁸⁹ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/10928 Esas, 2015/1944 Karar sayılı kararı.

⁹⁰ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2013/12432 Esas, 2014/1557 Karar sayılı kararı.

malikin komşuları da yararlanabilmektedir⁹¹. Yani özel su, her zaman mülkiyete konu olabilen bir su varlığını ifade etmemektedir.

Dava tapu iptali ve tescili davalarında da su hakkı kendini gösterebilmektedir. Tapu iptali ve tescili davası taşınmazlara dair bir dava türü olup bu tür davalarda taşınmazın mülkiyetinin kim adına kayıtlı olması gerektiği hususundaki uyuşmazlık incelenmektedir. Uyuşmazlığa konu taşınmazda su bulunması, bu suyun ise birçok köy tarafından ortak şekilde ve evvelden beri kullanılageldiği durumlarda kadim su hakkı kavramı kendini gösterebilmektedir. Kadim su hakkı var ise bu hak, öncelik hakkıyla beraber uyuşmazlıkların giderilmesinde gözetilmektedir⁹².

Dikkat çeken hususlardan biri de drenaj ve su kuyularının ele alınış şeklidir. Yargıtay uygulamasına göre yeraltı suyu drenaj ve benzeri yollarla çıkarılmış ise, yani su doğal olmayan şekilde insan marifetiyle yeryüzüne çıkmışsa su, kaynak olarak değil yeraltı suyu olarak kabul edilmektedir. Yeraltı suları, kamu yararına ait sular olduğu için arza malik olma hali arzın altındaki yeraltı suyuna da malik olmak sonucunu doğurmamaktadır. Kimi zaman kişiler, su kuyusu kurmak amacıyla yaptığı masraflar kapsamına kuyuya malik olma yönünde hak iddia edebilmektedir. Ancak bir kişinin su kuyusu kurulması için masraf yapması halinin, o kişinin o kuyunun maliki olabileceği anlamına gelmediği de ifade edilmektedir⁹³.

Su kaynağının Yargıtay uygulamasında mülkiyete bağlı bir hak olduğunu, bu halde kaynak suyunun da mal olarak nitelendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak özelliği gereği su açısından, mülkiyete bağlı diğer haklarda görülmeyen tahsis biçimleri ve uygulamalar olduğu görülmektedir.

Su kaynağı üzerinde bir hakka sahip olmak, suya erişim hakkı açısından su hakkıdır. Suyu erişim kapsamında su hakkı olarak ifade edilebilecek diğer bir hak da su

⁹¹ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/10928 Esas, 2015/1944 Karar sayılı kararı.

⁹² Yargıtay 20. Hukuk Dairesinin 2012/14499 Esas, 2013/4512 Karar sayılı kararı.

⁹³ Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2011/16344 Esas, 2012/49 Karar sayılı kararı.

kullanım hakkı olarak ifade edilen, bir yerdeki suyun belli şartlar dahilinde kullanım yetkisine sahip olunması halidir. Su kaynağı ve su kullanım hakkı satış yoluyla el değiştirebilmekte veya miras^{94, 95} yoluyla aktarılabilir. Hatta su hakkının kullanılmasına ilişkin hisse devri sözleşmesi dahi yapılabilir⁹⁶.

Su hakkı kendini bir sulama havuzundaki suyu kullanma hakkı olarak da gösterebilir⁹⁷.

Suya dair hak iddia eden kişinin aynı zamanda tüketici sıfatını haiz olduğu durumlar da bulunabilmektedir. Bu minvaldeki bir uyuşmazlıkta su hakkı, belli miktardaki suyun bedelsiz olarak kullanılması hakkını ifade etmektedir. Dava, menfi tespiti ilişkindir. Menfi tespit davası, bir kişinin borçlu bulunmadığının tespiti için başvurulmuş bir hukuki yol olarak ifade edilebilir. Karardan, bir kişiye sahibi olduğu taşınmazla bağlantılı olarak belli miktarda suyu bedelsiz olarak kullanma hakkı tanınabileceği, bu belli miktarı aşmayan su kullanımları için bedel istenemeyeceği, ancak aşan kısımların tahsisinin bedel karşılığı olabileceği, bu hakka müdahale halinde meydana gelen müdahalenin ortadan kaldırılmasının dava yoluyla istenebileceği, bir belediye nezdinde var olan belli miktarda suyu bedelsiz olarak kullanma hakkının, o belediyenin bir büyükşehir belediye sınırları içerisine dahil edilmesi halinde ve/veya su hizmetinin ASKİ gibi bir kuruma devredilmesi halinde, velev ki bu devir protokolünde istisna, muafiyet ve ayrıcalıkların devredildiği veya tanındığı hususunda bir düzenleme bulunmasın, muhatap olunan kişi, kurum değişse de daha önceki belediyeye karşı sahip olunan hakkın korunmaya devam edilebileceğinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır⁹⁸.

Su hakkı, belli bedel karşılığında bir yerdeki sudan belli miktarda yararlanmayı

⁹⁴ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2013/14550 Esas, 2014/4472 Karar sayılı kararı.

⁹⁵ Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2011/16344 Esas, 2012/49 Karar sayılı kararı.

⁹⁶ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2013/9958 Esas, 2013/15913 Karar sayılı kararı.

⁹⁷ Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2012/13629 Esas, 2012/19212 Karar sayılı kararı.

⁹⁸ Yargıtay (Kapatılan)13. Hukuk Dairesinin 2010/16135 Esas, 2011/11459 Karar sayılı kararı.

içeren imtiyaz sözleşmelerinde farklı bir görünümde kendisini gösterebilir. Bu minvaldeki bir davada davacı, su hakkının kullanılmasına ilişkin 16.01.1987 tarihli imtiyaz sözleşmesinden kaynaklanan kira alacağının tahsili amacıyla davalı tarafından hakkında ilamsız icra takibi başlatıldığını, sözleşmedeki kira bedelinin sembolik olarak belirlendiğini, sözleşmenin niteliğinin kira sözleşmesi olmadığını, sözleşmeden kaynaklanan su tesisi kurma ve sözleşmenin sonunda davalıya bırakma ile köyün birtakım ihtiyaçlarının karşılanması yükümlülüklerini yerine getirdiğini, davalı ile aralarında kira ilişkisi bulunmadığını dile getirerek borçlu olmadığını tespit edilmesini talep etmiştir. Burada, halihazırda belli bir bedel karşılığında suya erişim imkanı tanınmasına rağmen bu erişim için gereken bedelin ödenmemesi iddiasıyla su hakkından farklı taleplerde bulunulduğu görülmektedir⁹⁹.

Karar içeriğinden su hakkının kullanımına dair imtiyaz sözleşmesine dair bir kira alacağı bulunması halinde buna bağlantılı olarak bir taşınmazdan istemine konu olabileceği, diğer bir ifade ile su kullanımına dair bir sözleşmenin, bağlantılı olarak bir taşınmazdan tahliye isteminin temeli bir argüman olarak kullanılabileceği düşünülebilir.

Su hakkı, vakıf senetlerine de konu olabilmekte, uzun yıllar öncesine ait vakıf senetlerinde tanınan su kullanımına dair haklar için tapu kayıtlarında suya ilişkin vakıf şerhine yer verilebileceği veya var olan şerhin kaldırılabilmesi ve bu şerhe dayanılarak suya dair hak talep edilebileceği görülmektedir. Su hakkına dair bir şerhin kaldırılması halindeyse bir miktar taviz bedeli ödenmesi gerekebilmektedir.¹⁰⁰ Bu tür haklar, taşınmazın mülkiyeti kimde olursa olsun şerhe dayalı hak sahibinin o sudan şerhte ifade edilen şekilde yararlanma hakkı olduğunu göstermektedir¹⁰¹. Başka kararlardan da su

⁹⁹ Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2021/6875 Esas, 2021/11684 Karar sayılı kararı.

¹⁰⁰ Yargıtay (Kapatılan)14. Hukuk Dairesinin 2010/5751 Esas, 2010/6550 Karar sayılı kararı.

¹⁰¹ Yargıtay (Kapatılan)14. Hukuk Dairesinin 2011/3559 Esas, 2011/5077 Karar sayılı kararı.

kullanımına dair hakkın tapu kayıtlarına şerh edilebileceği görülmektedir¹⁰².

Bazen bir derenin suyu, tarımsal sulama için çiftçilerce veya balık tesisinde kullanılmak üzere işletmecilerce kendi çıkarlarına göre yönetilebilir. Benzeri bir uyuşmazlıkta Karasu Deresinden ayrılan arka alınarak davacıların da içinde bulunduğu köy halkı tarafından tarlalarında sulama amaçlı kullanıldığı, davacıların kadim sulama hakları olduğu, davalının da zaman zaman bu arka su bırakmak amacıyla kullanılan su borularını kapatarak kanala su bırakmadığı ve suyu balık tesislerine yönlendirdiği açıklandıktan sonra dava konusu suyun “öteden beri yararlanma şekli” ve “sudan yararlanmada öncelik hakkı” bulunanlar dikkate alınıp, taraflar arasındaki nizayı (çekişmeyi) kesin olarak çözümler nitelikte ortak yararlanmayı ve paylaşımı öngören su rejimi kurulması yoluna gidilmesi gerektiği ifade edilmektedir¹⁰³.

Bazen talep, tarımsal sulama için haftalık birkaç saatlik su hakkı tesisinin sağlanması olabilir. Bu tür uyuşmazlıkların giderilmesinde, ihtiyaç olan sudan yararlanılmasını sağlayacak şekilde hangi gün, hangi saatte ve ne kadar (m3) su tahsis edileceği yolunda ziraat ve jeoloji bilirkişilerinden de rapor alınarak infaza elverişli su rejimi kurulması gerektiği ifade edilmektedir¹⁰⁴.

Bazen kişiler çeşitli nedenlerle içme ve kullanma su ihtiyaçlarını kendi taşınmazlarının bulunduğu yere yakın olan ancak mülkiyeti kendilerine ait olmayan belli bir yerdeki arazide bulunan sudan yararlanarak karşılayabilmektedir. Buradaki su, doğal olarak bulunan bir kaynak veya insan eliyle, kuyu açma gibi yöntemlerle erişilen su olabilir. Erişilen su yeraltı suyu niteliğinde ise kamu yararına ait bir su olması hasebiyle bu suyun, “kadim ve öncelikli kullanım hakkı” kapsamında kullanılabilmesi mümkündür. Yeraltı sularının kullanılmasına ilişkin özel düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu

¹⁰² Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2015/8831 Esas, 2015/8738 Karar sayılı kararı.

¹⁰³ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/2950 Esas, 2014/7338 Karar sayılı kararı.

¹⁰⁴ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/12283 Esas, 2015/3253 Karar sayılı kararı.

düzenlemelerden biri, Yeraltı Suları Tüzüğü'nde yer alan komşuluk hakkıdır (m.16). Evi (kişisel kullanım için gereken su olarak kabul edilebilir), arazisi (tarım için gereken sulama suyu olarak kabul edilebilir) veya işletmesi (ticari süreçte kullanılan su olarak ifade edilebilir) için ihtiyaç duyulan sudan yoksun olup, bu ihtiyaçların giderilmesi için gerekli olan suya aşırı zahmetle ve gidere katlanmaksızın başka şekillerde erişemeyen malik, kendi ihtiyacından fazla suyu bulunan komşusundan bu fazla kısma dair suyu bedel karşılığında alabilmek yönünde bir hakka sahiptir ve bu hak zorlayıcı özellik de içermektedir. Anılan şekildeki kullanım hakkı suya dair irtifak olarak da adlandırılabilir. Zorunlu su irtifakının tesisi sırasında kaynak sahibinin menfaatine öncelik verilir. Yargıtay bir bozma kararında, 34 haneden oluşan bir sitede yaşayanların içme ve evsel kullanım su ihtiyaçlarının komşu arazide bulunan sudan karşılanabilmesi adına irtifak tesisi ve bu tesisin tapuya şerh edilmesi talebini değerlendirmiştir. Bu değerlendirmede öncelikle suyun yeraltı suyu mu kaynak suyu mu olduğunun tespitinin önemine dikkat çekilmiş, yapılacak tespite göre uygulanacak düzenlemeler değişeceği için buna ve konusuna göre yargıda kabul edilen ilkelere dikkat edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır¹⁰⁵.

Bazı kararlar, yalnızca hangi Yargıtay Dairesinin uyuşmazlığın giderilmesinde yetkili olduğunu ifade etmektedir¹⁰⁶. Ancak bu kararlar içeriklerinde davanın neye dair olduğu yer aldığı için sudan belli bir şekilde yararlanma hakkına sahip olan kişilerin bu haklarını olması gerektiği gibi kullanamamaları halinde bu nedenle bir zarar meydana gelebildiği, bu zararın maddi yani parasal olarak giderilebilmesi adına buna neden olan kişilere karşı tazminat davası yolunun mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Uyuşmazlığa konu su “genel su” da olabilmektedir. Genel nitelikli suyun miktarının zaman içindeki değişimi ve herkesin bu sudan yararlanması gerekliliği, verilen

¹⁰⁵ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2016/14087 Esas, 2019/6437 Karar sayılı kararı.

¹⁰⁶ Yargıtay Hukuk Daireleri Başkanlık Kurulunun 2007/636 Esas, 2007/636 Karar sayılı; 2007/637 Esas, 2007/637 Karar sayılı kararları.

kararlarda gözetilmektedir. Bu tür durumlarda suyun yalnızca bir kişinin kullanımına bırakılmasındansa uygun bir su rejimi kurulması yoluna gidilir.

Yargıtay'a kadar gelen süreçte diğer mahkemelerce tahsis edilen su rejiminde, uygulama açısından bir sıkıntı var ise Yargıtay, bu sıkıntının nasıl giderilebileceğini genel su, kadim su hakkı, öncelikli yararlanma hakkı, suyun miktar değişimlerinin gözetilmesi gibi unsurları da gözeterek gidermeye yönelik tavsiyelerde bulunmaktadır.

Bir davada mahkemece tesis edilen su rejiminde bir günün boşta bırakıldığını, yani bir gün hakkında su rejiminin nasıl olacağına dair karar verilmediğini fark eden Yargıtay, boşta kalan bu bir gün bakımından da suyun; haftanın bir günü 24 saat ile davalı köy muhtarlığının içme suyu deposuna akıtılması hususunda bir karar verilmesinin; tarafların ihtiyaçlarının karşılanması ve uyuşmazlığın çözümü bakımından adil ve hakkaniyete daha uygun olacağını ifade etmiştir¹⁰⁷. Bu yöndeki çözüm önerileri, gelecekte yaşanabilecek benzeri uyuşmazlıkların hakkaniyete ve hukuka uygun şekilde ve makul sürede giderilmesine olanak sağlamaktadır.

Yukarıda anılan davanın konusu 2.75 litre olarak ifade edilen suyun yönetimine dairdir. Buradaki suyun hangi zaman miktarına dair olduğu, örneğin suyun varlık miktarının dakikada 2.75 litre suyu mu ifade ettiği anlaşılmassa da uyuşmazlığın 2.75 litre sudan kaynaklandığı dikkate alındığında, nispeten az olarak değerlendirilebilecek su miktarının taraflar arasında nasıl da bir çekişmeye, uyuşmazlığa neden olabildiğinin görülmesi önemlidir.

Bu tür uyuşmazlıkların gelecekte artabileceği, daha az miktarda suyun uyuşmazlıklara konu olabileceği düşünülebilir. Nitekim Türkiye su zengini bir ülke değildir. Türkiye 20.yy.nin başında su zengini ülke kategorisindeyken 21.yy. itibarıyla su

¹⁰⁷ Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2013/1514 Esas, 2013/3059 Karar sayılı kararı.

fakiri ülke kategorisine düşmüş¹⁰⁸ olup, su stresi çekmektedir¹⁰⁹. Türkiye'nin su stresi bakımından 2010 yılında 41. sırada iken 2040 yılında en çok su stresine sahip 27. ülke konumunda olacağı ifade edilmektedir¹¹⁰.

Aynı davada, davacının hak talebine dayanak olarak sunduğu temel hususun 40-50 yaşlarındaki 1000'e yakın meyve ağacının ve yoncanın sulanması olduğuna dikkat edilmesi de önemlidir. Uyuşmazlığın konusu doğrudan su ise de suya dair talebin gıdaya (meyve) dair olduğu açıktır. Su, gıda güvencesi ve bağlantılı olarak ekonomik bir değeri de ifade etmektedir. Kararda yonca sulaması da değerlendirilmektedir. Yoncanın ise genel olarak besi hayvanı yemi olarak tüketildiği dikkate alındığında, suya dair davanın, aynı zamanda hayvancılığa da etkili olduğu rahatlıkla düşünülebilmektedir. Bu durumda da suya dair bir hakkın ayrıca gıda güvencesi ve ekonomik boyutunun da kendini gösterdiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Meyve tarımının veya hayvancılığın, bu bağlamda gıda güvenliği ve tarımsal ekonomik faaliyetin temelinde su kullanım ihtiyacının varlığı, kararda kendini göstermektedir.

Yargıtay uygulamasında suyun yalnızca miktar olarak değil aynı zamanda zamansal olarak paylaştırılması gerektiği şeklindeki görüş, suyun zaman içerisinde azalabileceğinin, su miktarında değişim yaşanabileceğinin öngörülmesi açısından önemlidir. Bu nedenle uyuşmazlıkların giderilmesinde, suyun en az olduğu dönemlerde keşif yapılarak bir karar verilmesi gerektiği kabul edilmektedir¹¹¹. Böylece tarafların suya erişim hakları, suyun miktarında zamansal olarak yaşanacak değişimler göz önüne alınarak hakkaniyetli şekilde tesis edilebilmektedir. Keşif, uyuşmazlığın giderilmesi için

¹⁰⁸ Karataş, M. – Çevik, S., *Stratejik Doğal Kaynak Olarak Su ve Türkiye'nin Konumunun Değerlendirilmesi*, Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2010, Sayı: 45, s. 12.

¹⁰⁹ Turan, E. – Bayrakdar, E., *Türkiye'nin Su Yönetim Politikaları: Ulusal Güvenlik Açısından Bir Değerlendirme*, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Ağustos 2020, Cilt. 6 (2) s. 10.

¹¹⁰ Turan, E. – Bayrakdar, E., (2020), s.5.

¹¹¹ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/10928 Esas, 2015/1944 Karar sayılı kararı.

uyuşmazlık konusu üzerinde alanında uzman kişilerce uyuşmazlık konusu şey hakkında yerinde inceleme ve değerlendirme yapması olarak ifade edilebilir. Yargıtayın, suyun en az olduğu dönem içerisinde keşif yoluyla tespit yapılarak bir karar verilmesi gerektiği şeklindeki görüşü, yargı makamlarının suyun zamanla azalabileceği, su miktarında değişim yaşanabileceği öngörüsü ve kabulüyle hareket ettiği farklı kararlarda görülmektedir.

Bazı durumlarda Yargıtayca aynı davaya ilişkin olarak birden çok kere bozma kararı verilebildiği görülmektedir. Bozma ilamlarında yer verilen gerekçeler Yerel mahkemelerce karşılanmadıkça, Yargıtayca belirtilen eksiklikler giderilmeden karar verildikçe yargılamalar uzayabilmekte, uyuşmazlıkların giderilmesi gecikebilmektedir.

Yargıtay önüne gelen bir uyuşmazlıkta davacı, maliki olduğu taşınmazını davalıya ait taşınmaz içerisinde bulunan kaynak suyu ile önceden beri suladığını ayrıca bu sudan evinin içme suyu ihtiyacını da karşıladığını, davalının bu suyu kullanmasına engel olduğunu belirterek davalının suya el atmasının önlenmesini, kadim su hakkının tespiti ile tapuya irtifak hakkı olarak tescilini istemiştir. Davalı, davacının taşınmazındaki ağaçlarını kendisine ait sondaj kuyusu ile suladığını, davacının suya ihtiyacının olmadığını ve dava konusu suyun sadece kendisine yeterli olduğunu ileri sürerek davanın reddedilmesini istemiştir.

Yerel mahkeme tarafından (Asliye hukuk Mahkemesi) davanın kısmi olarak kabulü ile dava konusu olan kaynak suyundan davacı ve davalının her şekilde (dinamo veya elle taşıma) eşit olmak üzere sulama ve içme suyu olarak yararlanma haklarının bulunduğu tespiti ile davalının müdahalesinin önlenmesine, davacının kullanım hakkının tapuya irtifak hakkı olarak tescili talebinin ise reddine karar verilmiştir.

Davalının temyizi üzerine Yargıtayca yapılan değerlendirmeye göre; kaynak suyunun kadaastro harici yerden çıkması halinde bu su genel su olarak kabul

edilmekte olup kadim ve öncelik hakkı dikkate alınması şartıyla herkesin faydalı ihtiyacı nispetinde genel sulardan yararlanabilir. Mahkemelerin su rejimi belirlerken suların az olduğu dönemlere dikkat edilmesi vurgulanmaktadır. Bunun yanında davacı ve davalı taraflar sondaj kuyularına sahiplerse sulama suyu ihtiyaçları bulunup bulunmadığı, içme ve kullanma suyu ihtiyacının ise başka kaynaktan karşılanıp karşılanamadığının araştırılması gerektiğine vurgu yapılmakta, verilecek kararların infaza elverişli yani uygulanabilir nitelikte olması gerektiği ifade edilmektedir. Anılan şekilde bir değerlendirme yapılmamıza Yargıtayın temyizen incelediği kararları bozabildiği görülmektedir¹¹².

Yargıtayın bozma kararı sonrasında yerel mahkemece içme suyu konusunda henüz belediyece içme suyunun şebekesinin tamamlanmadığı ve yakın zamanda tesisin tamamlanacağı belirtilmiş olmakla birlikte içme suyu olarak yaz aylarında ve çalışma mevsiminde (Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül ayları) içme suyunun yarı yarıya, diğer dönemlerde davalı tarafça kullanılmasına dair karar verilmiştir. Davalının yeniden temyizi üzerine Yargıtayca yeniden yapılan değerlendirme ve tespitlere göre; içme ve kullanma suyuna dair belirlenecek su rejiminde, her olayın özelliklerine göre inceleme ve değerlendirme yapılması gerekmektedir. İçme suyu söz konusu olduğunda Yargıtayın özenli davrandığı görülmektedir. Dosya içerisinde davacı ve davalı taraflara içme suyu temin edildiği tespitine dair ilgili idarenin yazılı bildirimi bulunsa da dosya içeriğinde yer alan bilirkişi raporları ve tanık beyanları o evde kullanılan suyun şebeke suyu olmadığı yönünde ise buna dikkat edilmektedir. İçme suyu temin edildiğinin tespit edildiğine dair yazının varlığına rağmen yerinde keşif yapılarak şebeke suyunun evlere bağlanıp bağlanmadığının tespit edilmesi gerektiğine vurgu yapılmakta, şebeke suyunun evlere bağlandığının tespiti halinde tarafların uyuşmazlığa konu yer açısından içme suyu ihtiyacının kalmadığı, bağlanmadığının tespitinde ise içme suyu

¹¹² Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2013/12432 Esas, 2014/1557 Karar sayılı kararı.

ihtiyacının bulunduğu yönünde değerlendirme yapılarak tarafların içme ve kullanma suyu ihtiyaçlarına göre su rejimi kurulması gerektiği ifade edilmektedir¹¹³.

Yargıtayın bozma kararı sonrasında yerel mahkemece, bozma kararı gerekçesinde belirtilen eksiklikler giderilmeden, bozma gerekleri yerine getirilmeden ve bu doğrultuda inceleme yapılmadan karar verildiği gerekçesiyle Yargıtayca yeniden bozma kararı verilmiş, yerel mahkemece yeniden usulüne uygun keşif yapılarak, tarafların su ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlarını başka kaynaklardan karşılayıp karşılamadıkları tereddüte yer bırakmayacak şekilde bilirkişi heyeti raporuyla belirlendikten sonra toplanan ve bilahare toplanacak delillerin bütün olarak değerlendirilmesiyle karar verilmesi gerekirken eksik inceleme yapıldığından yeniden bozma kararı verilmiştir¹¹⁴.

Yukarıda anılan aynı konuya dair üç Yargıtay kararına konu davanın başlangıç tarihi 19.04.2012'dir. Yerel mahkemece verilen ilk karar tarihi 07.03.2013, Yargıtayın ilk bozma karar tarihi 06.02.2014, Yargıtayın bozma kararı üzerine yerel mahkemece verilen yeni kararın tarihi 14.07.2015, Yargıtayın ikinci bozma kararının tarihi 12.05.2016, Yargıtayın yeni bozma kararı üzerine yerel mahkemece verilen yeni kararın tarihi 21.12.2017, Yargıtayın üçüncü bozma karar tarihi 04.12.2018'dir. Yargılamanın bu süreçten sonra da devam ettiği ve yerel mahkemece yeniden bir karar verilmesi gerektiği gözetildiğinde yerel mahkemece uyuşmazlığa dair en az dört kere karar verdiği görülmektedir. Yani uyuşmazlık, Yargıtayın üçüncü bozma karar tarihi olan 04.12.2018 tarihinde sonlanmamıştır.

Yargılama su ihtiyacına ilişkin olduğunda hem hakkaniyete ve hukuka uygun karar verilmesi hem de kararın makul sürede verilmesi gerekir. İçme ve evsel kullanımda veya bahçe, tarla sulamasında kullanılmak üzere ihtiyaç duyulan suya dair rejimin tesisinde somut olaya kapsayıcı gözle bakılması, suya erişim hakkının içeriğinin

¹¹³ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2016/880 Esas, 2018/5800 Karar sayılı kararı.

¹¹⁴ Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2018/2536 Esas, 2018/8590 Karar sayılı kararı.

sağlamlaşması açısından olumludur. Uyuşmazlık ilk olarak yerel mahkemelerin önüne gelmektedir. Yerel mahkemeler, önlerine gelen su ihtiyacına dair uyuşmazlıklarda su kavramlarını ve suya dair haklarda gözetilmesi gereken ilkeleri yeknesak şekilde takip edebilir ve buna dair Yargıtay kararları doğrultusunda çözüm geliştirirlerse en azından, her ne kadar taraflardan birinin verilecek karara karşı istinaf veya temyiz gibi kanun yollarına başvurması halinde uyuşmazlık üst mahkemede devam etse de üst mahkemece yapılacak değerlendirme neticesinde yerel mahkeme kararının onanarak uyuşmazlığın giderilmesi mümkün olacaktır. Böylelikle suya erişime dair uyuşmazlıklar, tarafların olaya uygun hakları gözetilerek hakkaniyete ve hukuka uygun, yanı sıra makul sürede sonuçlanabilecek, kişiler suya erişim haklarına daha çabuk kavuşabilecektir.

Bazı durumlarda dava açıldıktan sonra kararın kesinleşme süresinin on altı yılı aştığı görülmektedir. Kaynağa ve su yoluna el atmaların önlenmesine dair bir dava sırasında alınan bilirkişi raporunun 12.09.2005 tarihli olduğu ve incelemeye konu kararın 17.06.2021 tarihli olduğuna birlikte dikkate alındığında, su kullanım hakkına dair bir yargılamanın 16 yıldan daha uzun sürebildiğini söylemek yanlış olmayacaktır¹¹⁵. Tabi bu süre, yalnızca su kullanım hakkına dair yargılamalar açısından geçerli değildir.

Mahkemeler açısından görev, uyuşmazlık türüne göre uyuşmazlığın giderilmesine hangi tür mahkemenin o uyuşmazlık türü hakkında yargılama yapma ve karar verme görevine sahip olduğu anlamına gelmektedir. Görev, kamu düzenine dair olup eğer bir mahkeme, görevli olmadığı bir uyuşmazlığı inceleyerek karar verirse temel anlamda bu karar geçersiz olup görevli mahkemece karar verilmesi gerekir¹¹⁶. Bir dava hakkında görevli olmayan mahkemece esasa dair bir karar verilmesi halinde salt bu nedenle yargılama sürecinin uzaması söz konusu olabilmektedir. Bu halde, yargılamanın usulü süreçlerine dair bir durum, yargılama konusu su hakkına dair ise bu hakka erişimin

¹¹⁵ Yargıtay (Kapatılan) 16. Hukuk Dairesinin 2020/4122 Esas, 2021/5407 Karar sayılı kararı.

¹¹⁶ Yargıtay 8. Hukuk Dairesinin 2012/2051 Esas, 2012/1994 Karar sayılı kararı.

gecikmesine de neden olabilmektedir. Bu halde suya dair bir hakka kavuşmanın yolu o durum açısından yargılamayı gerektirir nitelikteyse, yargılama sürecindeki bir aksaklığın her hak gibi suya dair bir hakka erişimi geciktirebileceği de rahatlıkla söylenebilir.

5. DANIŞTAY KARARLARINDA SU KAVRAMI VE SU HAKKI

Danıştay’ın kamuya açılmış kararlarında “su hakkı” ifadesi, yani “su” ve “hakkı” kelimelerinin arka arkaya birlikte yer aldığı kararların altı adet olduğu, bu kararların 2005 ile 2022 yılları arasında verilen kararlar olduğu tespit edilmiştir.

Danıştay da temel olarak temyiz merci olarak görev yapmakta, ilk derece mahkemeleri tarafından verilen kararların hukuka uygunluğunu denetlemektedir. Ancak bunun yanında Danıştayın doğrudan ilk derece mahkemesi olarak görev yaptığı durumlar da bulunmaktadır¹¹⁷.

Yargıtayda olduğu gibi Danıştaya da temyiz yoluyla gelen karar hukuka uygun bulunursa onanır ve bu halde karar kesinleşebilir; karar hukuka aykırı bulunursa, tespit edilen hukuka aykırılıklar ve bu hukuka aykırılıkların ne şekilde giderilmesi gerektiği açıklanarak bozma kararı verilir. Yargıtayın bozma kararı neticesinde dosya, yeniden bir karar verilmesi için temyize konu kararı veren mahkemeye gönderilir.

İdareler su yönetimine dair işlem ve eylemler gerçekleştirmektedir. Bu iş ve eylemlerde hukuka aykırılık var ise bu aykırılık idare mahkemeleri aracılığıyla giderilmektedir.

Danıştay bir kararında, içme suyu tahsis işlemi ve bu tahsis işlemine dayanılarak tesis edilen bir ihaleyi inceleme konusu yapmıştır¹¹⁸.

Yerel yönetimlerin temel görevlerinden biri su hizmeti sunmak, su tahsisi gerçekleştirmektedir. Su hizmeti bizzat idare eliyle yapılabileceği gibi kimi zaman ihaleler vasıtasıyla özel kuruluşlar eliyle de gerçekleştirilebilmektedir. Esasen bir kamu hizmeti olan su hizmetinin, idare dışında özel kişiler eliyle de yerine getirilebildiği görülmektedir. Bu durumun suyun ticarileşmesine neden olduğu düşünülebilir. Diğer yandan yerel yönetimler çoğu zaman gerek maddi gerek başkaca şekillerde kaynak

¹¹⁷ 2575 sayılı Danıştay Kanunu md.24/1.

¹¹⁸ Danıştay 13. Dairesinin 2018/4075 Esas, 2019/253 Karar sayılı kararı.

sıkıntısı çektiği ve yine de su hizmeti sunma görevine sahip olduğu için bu hizmeti her zaman kendi eliyle sunmamakta, sunamamaktadır.

Danıştay çoğu kararında suyu çevrenin bir unsuru olarak dikkate almakta ve su hakkında bütüncül yaklaşım benimsemektedir¹¹⁹. Verilen kararlarda su yönetimine, su politikalarına ve su güvenliğine gerek kişiler gerek flora ve faunanın hakları çerçevesindeki durumlara dair geniş değerlendirmelere yer verilmektedir. Sakarya Nehri üzerinde yapılması planlanan projelere dair ÇED olumlu kararının konu edildiği davada verilen karar da bu yöndedir.

Danıştay tetkik hakimince davaya konu kararının (ÇED olumlu) hukuka uygun olmadığı yönünde görüş sunulmuştur.

Danıştay savcısınca kararında hukuka aykırılık bulunmadığı yönünde görüş sunulmuştur.

Mahkeme, çevresel anlamda meydana gelebilecek tüm etkilerin ÇED kararlarında bütün şekilde irdelenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Nitekim karara varan sürecin amacı, planlana konu projelerin çevrede gerçekleştirebileceği hem olumlu hem olumsuz etkileri belirlemek, olumsuz yönde olabilecek etkilerin yaşanmasının önüne geçmek veya bu durum tam olarak mümkün görünmezse oluşabilecek etkilerin asgari hadde indirilmesi adına ideal yöntemleri irdelenmek olup bu amaçla alınması öngörülen önlemlerin yeterli olup olmadığının değerlendirilebilmesinin özel ve teknik bilgiyi gerektiği kanaatiyle yapılan keşif ve bilirkişi incelemesini yapan heyetin *hidrobiyolog*, çevre mühendisi, ziraat mühendisi, inşaat mühendisi ve arkeologdan oluştuğu görülmüştür.

Mahkemece, dava dosyasında yer alan bilgi ve belgeler ile bilirkişi raporunun ve ek bilirkişi raporunun birlikte incelenip değerlendirilmesi ile ÇED'in projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları da kapsadığı dikkate alındığında, *ÇED raporunda her ne kadar su kalitesini belirleme çalışmaları kapsamında*

¹¹⁹ Danıştay 6. Daire Başkanlığının 2019/12701 Esas, 2020/7537 Karar sayılı kararı.

tek bir noktadan (membadan) numune alınarak analiz sonuçlarına yer verilmiş ise de, faaliyet sonrası projeye bağlı su kalitesinde bir değişimin olup olmadığının değerlendirilebilmesi, başka bir ifadeyle, projenin, izleme ve kontrol çalışmalarında söz konusu faaliyetin meydana getirebileceği su kalitesi değişimlerinin takip edilebilmesi amacıyla faaliyet öncesi nehrin hem memba hem de mansap kısmından mevsimsel periyotlara göre (yılda 4 kere) numune alınarak analizlerin yapılması gerektiği; Sakarya Nehrinin kirlilik yükü göz önünde bulundurulduğunda, ötrofikasyon riskinin değerlendirilerek buna yönelik detaylı çalışmaların yapılması gerektiği; dava konusu proje ile enerji elde edilmesi ve sulama suyu temin edilmesi planlandığından, su kalitesinin sulama suyuna uygunluğunun ayrıca ele alınması gerektiği; Ankara Çayının Gürsöğüt Baraj gölünü besleyen en önemli kaynak olduğu dikkate alındığında, türlerin ayrıntılı olarak bilinmesi bakımından Sakarya Nehri ile Ankara Çayında bulunan türlere ayrı tablolar halinde ve literatürden de yararlanmak suretiyle yer verilmesi gerektiği; Gürsöğüt 1 Barajı ile Gürsöğüt 2 Barajı rezervuar alanına kadar olan mesafede bırakılacak can suyu miktarının yetersizliği ve yılda iki kez yapılmasının gerekmesi nedeniyle ÇED raporunda yer alan balık göçüyle ilgili "yakalama, taşıma ve serbest bırakma" yönteminin efektif olmayacağı dikkate alındığında, ortamda yaşayan balıkların cinslerine ve davranış özelliklerine göre balık geçitlerinin belirlenmesi gerektiği; nehir yatağının menderes (büklüm) şeklindeki yapısı nedeniyle suyun akış mesafesinin uzaması ve yayılışının artması ile kurak yaz dönemleri nedeniyle aşırı buharlaşma göz önünde bulundurulduğunda, alanda yaşayan sucul ve karasal flora ve fauna için can suyu miktarının yetersiz olduğu, dolayısıyla can suyu miktarlarının yeniden düzenlenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Karar, 10/09/2020 tarihinde oyçokluğuyla verilmiş olup karara dair karşı oy da bulunmaktadır.

Danıştay tetkik hakimi ÇED olumlu kararının iptali gerektiği görüşünde olmakla

beraber Danıştay savcısı ÇED olumlu kararının hukuka uygun olduğu görüşünde olduğu görülmektedir. Netice itibariyle Danıştayca verilen karar, ÇED olumlu kararında hukuka uygunluk bulunmadığı yönünde olmuştur.

Suya dair veya suyu içeren uyuşmazlıkların giderilmesinde Danıştayın da bilimsel görüşe önem verdiği, nitekim buna ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Uyuşmazlığın sağlıklı şekilde giderilebilmesi için uyuşmazlığa konu hususlarda alanlarında uzman kişilerce inceleme ve değerlendirmeler yapılması gerekebilmektedir. Bu kapsama hazırlanan raporların niteliğinin ne kadar önemli olduğu misal olarak sunulan dava süreciyle de kendini görülmektedir. Kamu yararı gereğince suya ve suya dair unsurlara bütüncül yaklaşımla yer verilmesinin hem faydalı bir durum ancak daha öncesinde bir zorunluluk olduğu açıktır.

Kararda su yönetimine dair olan hususlara ayrıntısıyla yer verildiği görülmektedir. Su miktarı ve su kalitesi, projenin yapılacağı çevrede yaşayanların yaşamsal su ihtiyacı, bölgedeki flora ve faunanın etkilenmesi halleri, tarımsal su ihtiyacı, sudaki kirlilik ve proje nedeniyle kirlilikte meydana gelecek değişiklikler ve etkileri çerçevesinde geniş olarak ele alınmıştır.

Kararın suya dair ve/veya suyu etkileyecek faaliyetlerin yürütülmesinde ne şekilde politikalar izlenmesi gerektiği hususunda aydınlatıcı olduğu görülmektedir.

Kararda, suya dair hakların etkilendiği bu dava türünde bu hakkın kimler tarafından dava yoluyla talep edilebileceği de ifade edilmekte olup projenin yapılacağı alanda ikamet eden kişilerin dava açma yönünde ehliyetli oldukları ifade edilmiştir.

Gümüşhane İli, Torul İlçesi, Harşit Çayı üzerinde yapılması planlanan bir hidroelektrik santraline dair olumlu yönde verilen Çevresel Etki Değerlendirmesi kararının iptali istemine yönelik bir uyuşmazlık da Danıştay tarafından incelenmiş ve netice olarak, verilen bozma kararında¹²⁰ yargılama aşamasında düzenlenen bilirkişi

¹²⁰ Danıştay 6. Daire Başkanlığının 2020/10584 Esas, 2021/5613 Karar sayılı kararı.

raporunda projenin flora-faunaya ve sucul canlılara etkileri ile balık geçidi yönünden değerlendirme yapılmadığına, nihai ÇED raporunda yer alan flora, fauna ve sucul canlılara ilişkin açıklamaların çevreye etkilerinin ve bu hususlara ilişkin önlemlerin yeterli olup olmadığının ortaya konulması ile balık geçidinin uygunluğu ile proje alanı ile etkilenme alanında olan fauna, flora ve endemik türlerin korunması amacıyla alınan önlemlerin yeterli olup olmadığı hususlarının değerlendirilmesi gerektiğine, uyuşmazlığın özellikle çevre mühendisi, *hidroloji uzmanı*, jeoloji mühendisi, orman mühendisi, flora-fauna uzmanı ile farklı branşlarda öğretim üyelerinin de seçilmesiyle meydana getirilecek bir yeni bilirkişi heyetince yeniden keşif ve bu kapsamda bilirkişi incelemesi yaptırılması neticesinde verilecek kararla giderilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Karardan anlaşıldığı üzere Danıştay, mevzuatta bir gereklilik olarak yer almasa da çevresel etki değerlendirmesinin amacına ulaşabilmesi, çevreye dair haklar ile yatırımdan beklenen faydalar arasındaki dengenin sağlıklı şekilde gözetilebilmesi ve böylelikle kamu yararına bir durumun meydana gelebilmesi adına gereken durumlarda gerek mevcut gerek yapılması planlanan projelerin de davaya konu projeye beraber toplu olarak ve birlikte değerlendirilmesi yapılabileceği görüşündedir. Bu minvalde, Harşit Çayı üzerinde mevcut ve planlanan olmak üzere toplam 9 adet HES projesinin yer aldığına dikkat çekilerek yeniden oluşturulan bilirkişi heyeti tarafından diğer HES projelerinin konumları, özellikleri, etkileri ve dava konusu Derya II HES projesinin Harşit Çayında yasayan sucul canlılar, flora ve fauna ile akarsu ekosistemi üzerindeki etkilerinin dikkate alınması suretiyle, dava konusu projede kümülatif etki değerlendirmesi yapılmasının gerekip gerekmediği yönünden de inceleme yapılması gerektiğine vurgu yapılmış, bilirkişi heyeti tarafından kümülatif etki değerlendirmesi yapılması gerekliliğinin somut olarak ortaya konulması halinde, nihai ÇED raporunda, projenin diğer HES'lerle birlikte

kümülatif etkisinin değerlendirilmemesi hususunun eksiklik olarak kabul edilebileceği ifade edilmiştir.

Çevre düzeni planları, o çevrede bulunan su unsurları ile su ile yakın veya nispeten daha uzak şekilde ilişki içindeki diğer çevresel unsurların yönetimi usulünü de kapsamaktadır. Çevre düzeni planı oluşturulması, içeriğinde suya dair yer alan kısımlar yönünden bir politika oluşturulan bir politikanın sonucu olduğu veya oluşturulacak politikalarda gözetilmesi gereken yöntemlerin usulünü gösterdiği şeklinde de değerlendirilebilir.

Danıştayın, “merkezine insan alan bir yaklaşım” yerine “merkezine sürdürülebilirliği alan bir yaklaşımın” daha uygun olacağını kabul ettiği ifade edilebilir. Bu kabul, bir Çevre Düzeni Planının iptali isteminin incelendiği bir kararda¹²¹ dava konusu planın Açıklama Raporunda yer alan "merkezine insanı alan bir yaklaşım" ifadesi yerine "merkezine sürdürülebilirliği alan bir yaklaşım" ifadesinin daha uygun olacağı şeklindeki görüşle ifade edilmiştir.

Anılan kararda ayrıca sulak alanların önemine ve planda yer alması gereken şekillerine de yer verilmektedir. Plan Açıklama Raporu ve Plan Hükümlerine turba ve diğer sulak alanların Yönetmelikte belirtildiği şekilde korunmaya alınmalarına ilişkin eksik olan hükümlerin eklenmesi ve Yılantaş Ağaçaş turba alanının ve diğer sulak alanların ilgili plan paftaları üzerinde gösterilmesinin gerektiği, bu gösterimin bu alanların korunması için gerekli görsel veriyi oluşturacağına dikkat çekilmesi; Plan Açıklama Raporunun 3.3.1. bölümüne ve Plan Uygulama Hükümleri 3. Bölümüne "varlıkları" kelimesi eklenerek cümlenin "Bölgedeki doğal varlıkları ve kaynakları, ekolojik denge ve doğal eşikler göz önünde bulundurarak korumak, sürdürülebilirliğini sağlamak" şeklinde düzenlenmesinin uygun olacağı görüşü; HES'ler konusunda, Plan

¹²¹ Danıştay 6. Daire Başkanlığının 2020/9197 Esas, 2021/6441 Karar sayılı kararı.

Açıklama Raporu ve Plan Uygulama Hükümlerinde, havza bütünlüğünü kapsayan bilimsel araştırmalara dayalı olarak, su kaynaklarının havza içindeki tüm doğal varlıkların su gereksinmesini dikkate alacak, ekosistemlerin sürdürülebilirliğini sağlayacak, yöre halkının sosyal, ekonomik, kültürel durumunu olumsuz etkilemeyecek ve bu konulardaki her türlü koruma tedbirlerinin alındığı HES projelerine izin verilebileceği ilkelerinin yer alması gerektiği şeklindeki görüş ve kabuller çevre yönetiminde dikkat edilmesi gereken unsurları ve hususları göstermesi ve sürdürülebilir çevrenin sağlanması açısından yararlı görülmüştür.

Karar içeriğinde suyun havza boyutunda ve çevresel diğer unsurlarla etkileşiminin geleceğe yönelik vizyonla ele alınması önemlidir.

Kararda davaya konu planın dört ayrı konusu hakkında ayrı ayrı değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Bunlar “Dere Yatakları Islah Çalışmaları Konusu”, “Planının ‘9. HES’ler konusuna’ ilişkin kısmı”, “Yomra’da sahil kesiminde sanayi alanı ve kentsel yerleşik alanlar olarak gösterilen bölümleri konusu” ve “İkizdere’nin güneydoğusunda öngörülen maden sanayi konusu”dur.

Dere yatakları ıslah çalışmaları konusunda hukuka aykırılık tespitinde bulunan Danıştay, taşkın riskine dikkat çekmiş, planlama bölgesinin taşkın riski açısından özel nitelikte bir alan olduğunun dikkate alınmasıyla bu riskin gerçekleşmesini engellemeye yönelik olarak, alt ölçekli planları uygun şekilde yönlendirecek niteliği haiz şekilde dere ve akarsu ıslah çalışmalarına ilişkin, temel ilke ve politikaları içeren hükümlerin planda yer alması gerekirken almadığını ifade etmiştir.

HES ile elektrik üretilmesi kararı verilirken, bu projelerin çevreye dair etkilerinin havzanın bütünlüğü çerçevesinde gerçekleştirilecek araştırma ve değerlendirmeye dayalı olarak dayalı olmasına dikkat edilmesi ve santrallerde kullanılacak suyun debisinin hesaplanması sırasında, ekosistem dengesinin olumsuz şekilde etkilenmemesi adına gerekli tedbirlerinin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Uyuşmazlığa konu plan

içeriğindeki hükümlerde ise anılan şekilde ve alt ölçekli planları yönlendirme niteliğini haiz ilke ve politikalar bulunmaması, ayrıca hukuka aykırılık nedeni olarak kabul edilmiştir.

Planda, Yomra'da sahil kesiminde sanayi alanı ve kentsel yerleşik alanlar olarak gösterilen bölümler açısından mevzuata, şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına ve tabii ki kamu yararına ve netice olarak hukuka aykırılık bulunduğu ifade edilmiştir. Gerekçe olarak dava konusu planın onaylandığı tarihte yürürlükte bulunan mevzuata kapsamında korunması gerekli kılınan özel çevre koruma, sit, orman ve tarım alanlarıyla, ekolojik bakımdan korunması gerekli alanların, bunun yanında sulak, kıyı ve uluslararası sözleşmelere konu alanlar ile benzeri alanların, öngörülen kurallar kapsamında kullanımı ile korunmasının temel olduğu, plana konu bölgede tarım topraklarının -ki özel ürün alanı olarak ifade edilmiştir- yok olmasına, bölgeye özgü doğal peyzaj dokusunun bozulmasına ve hatta kesintiye uğramasına, özgün ekolojik değerler barındıran tarım alanı niteliğini haiz alanların yapılaşmasına neden olacak şekilde planlama yapıldığına yer verilmiştir.

İkizdere Vadisinde farklı derecelerde doğal sit alanları bulunduğu, ancak dava dosyasında İkizdere Vadisi'ndeki koruma statülerinin tam olarak yerlerini gösteren bir şema/plan bulunmadığına dikkat çekilmiş, doğal sit kararı alınmış olan İkizdere Vadisinin bu özelliği dikkate alınmaksızın, alanda kullanım kararı getirilirken, sit özelliğine yönelik plan hükümleri oluşturulmaksızın alanda maden sanayi önerilmesinde kamu yararına, planlama ve şehircilik ilkelerine uyarlık bulunmadığı sonucuna varıldığı ifade edilmiştir.

Danıştay, ilk derece mahkemesi olarak “27/10/2010 tarih ve 27742 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Atıksu Altyapı ve Evsel Katı Atık Bertaraf Tesisleri Tarifelerinin Belirlenmesinde Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmeliğin 22. maddesinin iptali” istemine ilişkin uyuşmazlığı incelemiştir¹²².

¹²² Danıştay 6. Daire Başkanlığının 2019/2556 Esas, 2022/3164 Karar sayılı kararı.

Davacı tarafça, iptali istenilen düzenleme nedeniyle -atıksu ve evsel katı atık hizmetlerine ilişkin ücretlerin- her ay düzenli olarak su faturalarında tahakkuk ettirildiği, dava konusu Yönetmeliğin 3. maddesinde Yönetmeliğin dayanağı olarak gösterilen Çevre Kanununun 11'inci maddesinde "atıksu ve evsel katı atık hizmetlerine ilişkin ücretlerin tahsil usulünü belirleme hususunda" idareye yetki verilmemiş olduğu, su kullanımı ile ilgisi bulunmayan söz konusu hizmetler karşılığında alınacak ücretlerin su faturasıyla tahsil edilmesini öngören dava konusu düzenlemenin suya erişimin zorlaştırılmasına yol açması ve temel bir hak olan su hakkının ancak kanunla sınırlanabileceği göz önünde bulundurulduğunda Anayasanın çeşitli maddelerine göre aykırılık bulunduğu, iptali talep edilen düzenlemeyle suyun kapatılması yaptırımının gücünden faydalanılarak atıksu ve evsel katı atık hizmetlerine ilişkin ücretlerin tahsilinin kolaylaştırılmasının amaçlandığı ancak faturanın ödenmemesi halinde suyun kapatılacak olmasının atıksu ve evsel katı atık hizmetlerine ilişkin ücretlerin doğru tahakkuk ettirilip ettirilmediğini denetleme imkanını ortadan kaldırdığı, uygulamanın kamu yararına uygun olmadığı ileri sürülmüştür.

Davalı savunmasında, dayanak kanunda yer alan "Arıtma ve bertaraf etme yükümlülüğüne tâbi tesis ve işletmeler ile yerleşim birimleri, bu yükümlülüğe istinaden kurulması zorunlu olan arıtma ve bertaraf sistemleri, atıksu arıtma ve ön arıtma sistemleri ile atıksu altyapı sistemlerinin kurulması, onarımı, ıslahı, işletilmesi ve harcamalara katkı paylarının belirlenmesi ile ilgili usûl ve esaslar Bakanlıkça yönetmeliklerle düzenlenir. Bu konuda diğer kanunlarla verilen yetkiler saklıdır." hükmü ile Bakanlıklarına dava konusu hususta Yönetmelik çıkarma yetkisi verilmiş olduğu, dava konusu Yönetmeliğin 2872 sayılı Çevre Kanununun 11. maddesinin 4., 6. ve 12. fıkralarına dayanılarak hazırlandığı, dava konusu Yönetmeliğin 6. maddesinde Bakanlığın bu "Yönetmeliğin uygulanmasına yönelik işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla ve atıksu altyapı yönetimlerinin ve evsel katı atık idarelerinin tarifelerin belirlenmesinde örnek alabileceği Kılavuz Kitapları hazırlamak ve yayımlamakla görevli ve yetkili kılındığı", Yönetmeliğin

Sayıştay, Maliye Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı koordinasyonunda hazırlandığı, atıksu ve evsel katı atık tarifelerinin belirlenmesine ilişkin usul ve esasların düzenlendiği Yönetmelikte tahsil usulünün tanımlanmasının da zorunluluk olduğu, verilmeyen hizmetler için ücret tahsil edilmesinin söz konusu olmadığı, 31/12/2004 tarihli, 25687 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliğinin 4. maddesinde; "Suların korunması ve kirlenmesinin önlenmesinde; Evsel kaynaklı atıksular için, konuta giren temiz su miktarının atıksuya eşit olması esastır." hükmüne ve 25. maddesinin (c) fıkrasında; "Atıksu oluşumuna sebep olan gerçek ve tüzel kişiler, kanalizasyon sisteminden, arıtma ve/veya bertaraf amacıyla kurulmuş arıtma ve deşarj tesislerinden yararlanmalarının doğuracağı bütün harcamaları karşılamakla yükümlüdür." hükmüne yer verildiği, bu kapsamda konutlarda tüketilen su miktarı kadar atıksu oluştuğu, abonelerin ortaya çıkardıkları atıksular nedeniyle çevrenin kirlenmesinin önlenmesi amacıyla ilgili idareler tarafından yapılan yatırım, işletme, bakım, onarım ve benzeri harcamalara oluşturdukları atıksu miktarı ile orantılı olarak katılım sağlamakla yükümlü oldukları, su ve atıksu hizmetlerinin bir bütünün parçaları olduğu, bu hizmetlerin aynı idare tarafından yürütülmesi nedeniyle iki hizmetin bedelinin bir faturada toplanması gerektiği, Yönetmeliğin 17. maddesinde yer alan "Belirlenen metreküp temelindeki atıksu ücreti, metreküp su ücretinin % 50'sini aşamaz." hükmü gereği su ücretinden daha fazla atıksu ücreti alınmasının söz konusu olamayacağı, Yönetmeliğin 8. maddesinde "evsel katı atık idareleri" olarak tanımlanan belediyeler, büyükşehir belediyeleri ve belediye birliklerinin "evsel katı atık hizmetlerini vermek veya verdirmek, evsel katı atık hizmetlerine ilişkin tarifeleri belirlemek ve evsel katı atık ücretini toplamakla" yükümlü oldukları, aynı zamanda belediyelerin arıtma ve bertarafa ilişkin yükümlülüklerini yerine getirebilmelerinin sağlanması için "atıksu ve evsel katı atık" tarifelerinin belirlenmesi usul ve esaslarının Bakanlıklarınca yayımlanan Yönetmelik ile belirlendiği, ayrıca atıksuya dair altyapı yönetimleri ile evsel katı atığa dair görevli idarelerinin Yönetmeliğin

12. maddesi çerçevesinde “hizmetten yararlanan ve/veya yararlanacak her abone ile karşılıklı sözleşme yapmakla” yükümlü oldukları, evsel katı atığa dair görevi olan idarelerinin bu hizmet sözleşmesi kapsamında ücret tahsil ettikleri, “sözleşme kapsamında abonenin ve/veya atık üreticisinin hangi hizmetlerden yararlandığının ve hangi tarife üzerinden ücretlendirileceğinin tanımladığı, belediyelerin vermiş oldukları evsel ve katı atık hizmetlerinin karşılığı olan ücreti belirleyerek tahsil etmekle yükümlü oldukları, söz konusu ücretin vergi niteliğinde olmadığı, verilen hizmetin karşılığında bedel ödenmesini gerektirdiği aksi halde çevre altyapı tesislerinin kurulmasının gecikeceği, kurulsada dahi bu tesislerin işletilmesinin sürdürülebilir olmayacağı sonuçta çevre tahribi ve kirliliğinin çok daha büyük zararlara yol açacağı savunulmaktadır.

Netice olarak mahkemece davaya konu düzenlemenin hukuka uygun olduğuna karar verilmiştir. Kararın gerekçesinde, çevreye dair yükümlülüklerin hem Devlete hem de vatandaşlara ait olduğuna değinilmiş, "kirleten öder" ilkesine kullanıcılar/tüketiciler açısından yer verilmiş, atıksu altyapı hizmeti ile evsel katı atık hizmetlerinin sürdürülebilirliği için, kirlenmeye neden olan kullancının/tüketicinin anılan hizmetler karşılığında ödeme yükümlülüğü bulunduğu kabul edildiği görülmektedir. Bu kapsamda anılan hizmetlerin mali yönleri çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Anılan hizmetlerin nitelikleri gereği zorunlu olduğu, ücretlendirmenin de bu zorunluluktan kaynaklandığı ifade edilmiştir.

İdari yargıya konu hususlardan biri de “su hakkı bedelidir”. Bu bedel su kullanım yetkisi tanınması karşılığında belli masrafların karşılığı olarak (barajın işletilmesi, bakımı ve amortisman gibi) öngörülen bir bedeldir. Hidroelektrik santralleri kimi zaman şirketlere, şirket oluşumlarına işletilebilmesi devredilebilmektedir. Anılan işletme sırasında temel olarak su kullanılmaktadır ve bu kullanımın karşılığı olarak bir “su hakkı bedeli” öngörülmektedir. Bu bedel sözleşmesel bir yükümlülük olup anılan bedelin ilgili şirketçe ilgili Bakanlığa ödenmemesi halinde bu durum işletme haklarının kaldırılması ve

sözleşmelerin fesih gerekçesi olarak kabul edilebildiği görülmektedir¹²³.

Danıştay uygulamasında suya hem kişilerin hem doğanın bir ihtiyacı olarak yer verildiği, verilen kararlarda insan dışındaki canlıların ve dahi cansızların suya olan ihtiyaçlarının gözetildiği görülmektedir.

¹²³ Danıştay 13. Dairesinin 2005/5390 Esas, 2005/2879 Karar sayılı kararı.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Su, tüm canlı ve cansız varlıklarla etkileşimde olan yaşamsal bir maddedir. Suyun dünyadaki var oluş şekli ve niteliği itibarıyla dünyanın bir yerindeki suda meydana gelen etki, yakın veya nispeten uzaktan bir bağlantıyla başka yerlerdeki suları ve suyla ilişkili diğer unsurları etkilemektedir.

Artan nüfus, buna bağlı olarak kentleşme ve sanayileşme hızı nedeniyle suya olan talep gün geçtikçe artmakta, suyun kullanım şekilleri çeşitlenmektedir. Doğrudan veya dolaylı olarak tüketilen su miktarının artışı yanında, iklim değişikliği ve özellikle insan faaliyetleri nedeniyle suyun kalitesi olumsuz yönde etkilenmekte, kullanılabilir su miktarı hızla azalmaktadır.

Nüfus artışı, savurgan kullanım, artan kirlilik ve küresel ısınmaya veya genel bir anlatımla iklim değişikliğine bağlı olarak hava modellerindeki değişiklikler nedeniyle hem zengin hem yoksul olarak ifade edilebilen birçok ülke ve şehir, 21. yüzyılda artan su kıtlığıyla karşı karşıya kalmıştır¹²⁴.

UNICEF¹²⁵ verilerine göre her yıl en az bir ay boyunca dört milyar insan ciddi su kıtlığı yaşamakta olup bu sayı dünya nüfusunun neredeyse üçte ikisine denk gelmektedir. İki milyardan fazla insan su arzının yetersiz olduğu ülkelerde yaşamaktadır. 2025 yılında su kıtlığı tehdidi altındaki bölgelerde yaşaması öngörülen nüfusun, dünya nüfusunun yarısına ulaşabileceği ifade edilmektedir. 2030 yılına kadar ise yoğun su kıtlığı nedeniyle yerlerinden olabilecek insan sayısının 700 milyonu bulabileceği öngörülmektedir. 2040 yılına gelindiğinde ise dünya genelinde her 4 çocuktan 1'inin su sıkıntısının aşırı derecede yüksek olduğu bölgelerde yaşıyor olabileceği kabul edilmektedir.

Kentsel su kullanımı, suyu ve su güvenliğini etkileyen unsurlardan yalnızca biridir. Topçu, 2008 tarihli makalesinde dünyada 2,8 milyar insanın kentlerde yaşamakta

¹²⁴ <https://www.britannica.com/topic/water-scarcity>

¹²⁵ <https://www.unicef.org/wash/water-scarcity>

olduğunu, tahminlere göre bu rakamın 2025 yılında 4,5 milyara yükseleceğinin tahmin edildiğini ifade etmiştir¹²⁶. Dünya bankasının Nisan 2023 verilerine göre ise dünyadaki insanların %56'sına karşılık gelen 4.4 milyar insan kentlerde yaşamaktadır¹²⁷. Günümüz verilerine bakıldığında, 2008 yılında kentsel nüfus oranlarının 2025 yılında ne şekilde olacağına dair yer verilen öngörülere, öngörülenden birkaç yıl önce ulaşıldığını söylemek mümkündür. Bu halde suyu ve su güvenliğini etkileyen tüm unsurlar birlikte ele alındığında, suya dair yer verilen benzeri öngörülerin de beklenenden erken yaşanacağı söylenebilir. Bu durum, su güvenliğinin önemine dikkat çekmektedir.

Su güvenliği, makul kalitedeki yeterli suya sürdürülebilir şekilde erişebilme imkanına sahip olma hali olarak ifade edilebilir. Su güvenliği ile toplumlar geçim kaynaklarını, iyi olma halini ve sosyoekonomik kalkınmayı sürdürebilir, su kaynaklı kirliliğe ve suyla ilgili felaketlere karşı koruma sağlayabilir, barış ve siyasi istikrar ortamını koruyabilirler¹²⁸. Bu nedenledir ki 2024 yılı Birleşmiş Milletler Su Kalkınma Raporunun¹²⁹ ana başlığı "Refah ve Barış İçin Su" olmuştur.

Kullanım amacına göre yeterli kalite ve miktardaki suya erişebilmek, günümüz kabulüyle su hakkı olarak da anılmaktadır. Ancak su hakkının neyi ifade ettiği ve kapsamı konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Bunun nedeni olarak suyun ihtiyaç duyulduğu alanların çeşitliliği ve suyun her alandaki öneminin gün geçtikçe artması gösterilebilir.

2004 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayımlanan bir raporda¹³⁰ hayatın temel unsuru olması hasebiyle suya dair bir insan hakkının var olduğu, ancak bu su hakkının uluslararası hukuk kapsamında açıkça tanımlanmadığı ve de temel insan hakkı olarak açık nitelikte kabul edilmediği belirtilerek

¹²⁶ TOPÇU (2008).

¹²⁷ <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview>

¹²⁸ UNICEF: *Dünyada Her Beş Çocuktan Biri Günlük İhtiyaçlarını Karşılamaya Yetecek Suyu Erişemiyor*, UNICEF Basın Bülteni, 18 Mart 2021.

¹²⁹ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000388948>

¹³⁰ Water as a Human Right?, s.12, <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/EPLP-051.pdf>.

su hakkının daha ziyade mevcut insan haklarının zımni bir bileşeni olarak değerlendirildiği ifade edilmiştir. 28 Temmuz 2010 tarihinde ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 64/292 sayılı kararıyla “güvenli ve temiz içme suyu ve sanitasyon hakkı”, tüm insan haklarının gerçekleştirilmesi için de gerekli olan bir insan hakkı olarak tanınmıştır¹³¹. Günümüze gelindiğinde ise yine UNDP tarafından yayımlanan 2024 tarihli bir raporda¹³² su hakkının, diğer insan haklarının gerçekleştirilmesi üzerindeki rolü vurgulanmakla beraber bu yaklaşımın bir adım daha ötesine gidilerek başka unsurlarla birlikte anılmaya gerek duyulmadan doğrudan ve sadece “*human right to water*” ifadesi ile açıklamada bulunulduğu, böylece su hakkının münferiden bir insan hakkı olarak tanımlanması yolunda daha güçlü bir adım atıldığı söylenebilir.

Su hakkının varlığı, yani suya dair hakların tesisi, korunması ve sürekliliği olarak da ifade edebileceğimiz suya dair hakların işlerliği, su güvenliğinin sağlanması ile mümkündür. Bu ise su güvenliğini sağlamaya elverişli ve uygulanabilir politikalar geliştirilmesi, mevcut politikaların ve uygulanmaların iyileştirilmesi, buna uygun nitelikli araçlar kullanılması ile gerçekleşebilir.

Su güvenliğini sağlamaya elverişli temel mekanizmalardan biri yargıdır. Yargı, suya dair hakların tesisini sağlamak için suya dair uyuşmazlıkların giderilmesini, bu sırada her somut olaya göre suya dair hakların somutlaşmasını, suya dair hakların diğer haklarla ilişkisinin ortaya konmasını sağlamakta, uyuşmazlıkları giderirken dikkate aldığı ilkelerle su yönetiminin nasıl olması gerektiği konusunda yol göstermekte ve böylece su güvenliğinin sağlanmasına katkı sunmaktadır.

Literatürde su hakkına insan hakları perspektifinden bakan çalışmaların yoğun

¹³¹ 64/292. The Human Right to Water and Sanitation, p. 2, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n09/479/35/pdf/n0947935.pdf?token=LvMDVhKudG9fZ9h1mm&fe=true>

¹³² Clean Water and The Business and Human Rights Agenda: A Case Study of the Citarum River, p. 14, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-05/single_page_clean_water_and_the_business_and_human_rights_agenda_fin_1.pdf.

olduğu, su hakkının birçok şekilde ele alındığı, su hakkının tarihsel gelişimine, bu konudaki uluslararası sözleşme ve ilkelere, yanı sıra ulusal uygulamalara yer veren çalışmalar olduğu ve çalışmaların bir kısmında uyuşmazlık çözüm yöntemlerine ve yargı kararlarına yer verildiğı görölmektedir. Bazı çalışmalarda ise konu bazlı olarak yargı kararlarına daha geniş çapta değinilmektedir. Bununla beraber literatürde su hakkının doğrudan yargı kararları gözöyle ele alındığı bir çalışmaya yer verilmediğini söylemek mümkündür. Bu nedenle su hakkına doğrudan Türk yargı kararları gözöyle bakılan bir çalışma yapılması ile literatüre katkı sağlanabileceğı düşünölmüştür.

Bu tezde Yargıtay ve Danıştay'ın kamuya açık kararları incelenmiştir. Kararlar konu olarak çeşitli olup mevcut karar sayısı yüzbinlerle ifade edilmektedir. Bu nedenle karar seçiminde kullanılan yöntem ve belirlenen sınırlılıklar ile su hakkına dair kararlara erişilebilmesini amaçlanmıştır. Tabi ki bu tezde yer verilen kararların yanı sıra çokça kararda suya ve su hakkına dair unsurlar bulunmaktadır. Ancak suya dair hak barındıran bütün kararların tespit edilebilmesi ve incelenmesinin fiilen mümkün olmadığı söylenebilir. Bu tezde kullanılan yöntem kullanılarak erişilen kararların, ulaşılması amaçlanan, yani suya dair uyuşmazlıkların ele alındığı kararlar olduğu görölmektedir. Bu halde oluşturulan yöntemin işlevsel olduğu ve alanda yapılacak başkaca çalışmalarda da kullanılabileceğı düşünölmektedir.

İncelenen kararlar kapsamında bir değeriendirme yapıldığında Türk yargısında suya kimi zaman ticari değeri olan bir mal, kimi zaman insanların kimi zaman insandan bağımsız olarak diğeri canlı ve cansızların hakkı ve ihtiyaç duyduğu bir varlık olarak yer verildiğı görölmektedir. Türk yargısında suya dair uyuşmazlıkların giderilmesinde kadim su hakkı ve öncelikli kullanım hakkının her daim dikkate alındığı, önceliğinin ise her daim içme suyuna verildiğı, hatta uyuşmazlığa taraf olmayan kişilerin dahi içme suyu öncelikli olmak üzere kişisel kullanımları için gereken suya erişebilmelerinin gözetildiğı görölmektedir. Bu durum, su hakkının bir insan hakkı olarak gelişimine dair literatürde

yer verilen görüşler ile uluslararası toplumda kabul edilen ilke ve uygulamalarla paralellik göstermektedir. İncelemeye konu kararlarda su hakkının açıkça ve başlı başına bir insan hakkı olarak anılmadığı görülse de suya dair hakların ele alınış şekli ve uyumsuzluğun giderilmesinde özellikle güvenli ve yeterli içme suyuna erişime verilen önem dikkate alındığında Türk yargısında su hakkının, kaliteli ve yeterli miktardaki içme suyuna erişilebilmesi açısından kendine has ve bağımsız bir insan hakkı niteliğinde yer aldığını söylemek mümkündür. Yaşam hakkının gerçekleşmesi, ancak güvenli ve yeterli içme suyuna erişilebilmesi ile mümkündür. Bunun yanında suyun, sağlıklı ve dengeli bir çevre açısından da gözetildiği, bu durumda suya erişim bağlamında su hakkının diğer insan haklarının gerçekleşmesini sağlayan temel bir hak kabul edildiği, bu hakka diğer insan haklarının olmazsa olmaz bir unsuru şeklinde, örnek olarak çevre hakkı, sağlık hakkı ve yaşam hakkı gibi hakların ayrılmaz bir parçası ve bu hakların tamamlayıcısı olarak yer verildiğini söylemek mümkündür.

İncelenen kararlarda ayrıca insan dışındaki varlıkların ve ekosistemlerin de suya duyduğu ihtiyacın gerek kalite gerek miktar açısından gözetildiği görülmektedir. İnsan dışındaki unsurların ve bizzat doğanın kendisinin ihtiyaç duyduğu suya erişimin gözetildiği dikkate alındığında, su hakkına bir bakıma insan hakkı kavramının ötesinde bir doğa hakkı olarak da yer verilebildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Her şeyde suya dair bir unsur bulunmaktadır ve her şey uyumsuzluk konusu olabilir. Bu nedenle suya dair hak talepleri de günden güne çeşitlenmektedir. Bu nedenle ve bunun yanında suya dair hakların ele alınış şekli de yargı kararlarında zaman içerisinde değişiklik gösterebilir. Bu değişiklik su hakkının bir insan hakkı olarak somutlaşmasını sağlayabileceği gibi aksi yönde de olabilir. Ancak Türk yargısında yer alan mevcut kararlarda, su hakkına uluslararası toplumun su hakkına dair yaklaşımla aynı doğrultuda ve hatta bazı durumlarda uluslararası toplumca kabul edilenden farklı olarak daha somut şekillerde ve doğa hakkı olarak da yer verildiği görülmektedir.

Yargının su hakkına dair kabulleri ve uygulamaları, suya dair politikaların belirlenmesi ve uygulamaların gerçekleştirilmesi esnasında gözetilirse, oluşturulacak politikalarda ve gerçekleştirilecek uygulamalarda en başından su hakkının bir insan hakkı olarak somutlaşabileceği ve bu hakkın daha sağlıklı şekilde hayata geçebileceğini söylemek mümkündür. Su hakkı tarihsel süreçte suya duyulan ihtiyaca ve suyun önemine göre kavramlaşmış, somutlaşmış ve günümüzde güvenli ve yeterli içme suyu açısından bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Suyu ihtiyaç duyulan alanlar hızla çeşitlenmekte ve artmakta, buna bağlı olarak sınırlı bir varlık olan suyun önemi de artmaktadır. Suyu duyulan ihtiyaç ve suyun önemi arttıkça, güvenli ve yeterli içme suyuna erişebilmenin yanında ayrıca başka şekillerde de su hakkının bir insan hakkı niteliğinde somutlaşacağı rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Barlow, M. (2016), *Su Hakkı*, (1. Baskı), (Arife Köse, Çev.), Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.

Gezgin, D., (2009), *Su Mitosları*, (1. Baskı), SEL Yayıncılık, İstanbul.

Hengeveld, R., (2009), *Atık Küre*, (1. Baskı), (Nafiz Güder, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Matricon, J., (2015), *Yaşasın Su*, (1. Baskı), (Aykut Derman, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, E., (2010), *(Öğrenciler için) Hukuk Sözlüğü*, (Yenilenmiş dördüncü baskı), Yetkin Yayınları, Ankara.

DERGİ YAYIMLARI, MAKALE VE BİLDİRİLER

Atvur S., “Su Hakkı Bağlamında Sınıraşan Sular: Ekolojik Bir Bakış”, *Alternatif Politika*, Cilt 8, Sayı 1, Şubat 2016, s. 182 – 210.

Boyd, Dav,d R., No Taps, No Toilets: First Nations And The Constitutional Right To Water In Canada, (2011) 57:1 McGill LJ 81.

De Coste M, Saleem S, Mian HR, Chhipi-Shrestha G, Hewage K, Mohseni M and Sadiq R (2024). Water security risks in small, remote, indigenous communities in Canada: A critical review on challenges and opportunities. *Cambridge Prisms: Water*, 2, e5, 1–8 <https://doi.org/10.1017/wat.2024.3>. Erkal, E. - Piyal B., “Küresel Ölçekte Farklı Ülkelerden Örneklerle Sağlık Kurumlarında Su, Sanitasyon Ve Hijyen Sorunları”, *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, Yıl:2023, Sayı: 80(3), s. 373 – 386.

Fantini, Emanuele, “An introduction to the human right to water: Law, politics, and Beyond”, *WIREs Water*. 2020;7:e1405.

Firidin, E., “Su Sorununun, Su Hakkı ve Su Etiği Çerçevesinde

Değerlendirilmesi”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2015, 7(2) s. 43-55.

Gleick, Peter H., “The Human Right to Water” Water Policy, Vol. 1, No. 5, 1999, p. 487-503.

Gönüllü, Günay., (2022), “Su Politikası: Ekonomik Değerden Hak Olma Sürecine”, *Su Politikalarında Hak, Güvenlik ve Yönetişim*, (Birinci basım), s. 1 – 23, yay. haz. Günay Gönüllü – Cihan Necmi Günel, Nobel Bilimsel Eserler, İstanbul, (E-ISBN: 978-625-433-863-2).

Hall, R.P., Van Koppen, B. & Van Houweling, E. “The Human Right to Water: The Importance of Domestic and Productive Water Rights.”, *Sci Eng Ethics* **20**, 849–868 (2014). <https://doi.org/10.1007/s11948-013-9499-3>

Karataş, M. – Çevik, S., “Stratejik Doğal Kaynak Olarak Su ve Türkiye’nin Konumunun Değerlendirilmesi”, Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2010, Sayı: 45, s. 1 – 29.

Kartal, F., (2006) “Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet”, *TMMOB Su Politikaları Kongresi*, Ankara.

Kılıç, S. – Karataş, A., TAAD, Yıl:9, Sayı:34 (Nisan 2018) s. 37 – 60.

Kornfield, Itzhak E., (2009), “The Development of Water Law in Mesopotamia”, *In The Evolution Of The Law And Politics Of Water*, pp.21-36, yay. haz. Joseph Dellapenna & Joyeeta Gupta, (ISBN: 978-1-4020-9866-6).

Kothari, J. (2009). The Right to Water: A Constitutional Perspective. In H. Ayeb & T. Ruf (éds.), *Eaux, pauvreté et crises sociales* (1-). IRD Éditions. <https://doi.org/10.4000/books.irdeditions.4810>

McCaffrey, Stephen C., “A Human Right to Water: Domestic and International Implications”, *The Georgetown International Environmental Law Review*, 1992, Vol:5, N:1.

O'Donnell, E.; Clark, C. and Killeen, R., "Rights and relationality: A review of the role of law in the human/water relationship", *Water Alternatives* 2024, 17(2), p. 207-238. Rueggeberg, H. – Thompson, Andrew R., "WATER LAW IN CANADA", Report on a workshop for the Inquiry on Federal Water Policy, October 1984.

Salman, Salman M. A. - McInerney-Lankford Siobhán, "The Human Right to Water Legal and Policy Dimensions", *The World Bank Law, Justice, and Development Series*, 2004.

Sav, Ö., "Su Hakkı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2007, Sayı 68, s. 343 - 359

Sav, Ö., " 'Su Hakkı' Olmalı Mı? ", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 2007, Sayı 72, s. 134 – 151.

Scanlon, J. - Angela Cassar- Noémi Nemes, (2004), "Water as a Human Right?", *IUCN Environmental Policy and Law Paper No:51*.

Spijkers, O., *The Sustainable Human Right to Water as Reflected in the Sustainable Development Goals*, 2020, *Utrecht Law Review*, Volume: 16 Issue: 2 Page/Article: 18-32, DOI: 10.36633/ulr.560

Şimşek, C., (2018) "Leodikeia Su Yasası", *II. Uluslararası Şehir, Çevre ve Sağlık Kongresi Tam Metinler Kitabı*, s. 190 – 199, (Yararlanılan yazıt çevirisi Laodikeia Kazı heyeti üyesi Prof. Dr. Francesco Guizzi tarafından yapılmıştır.).

Şirin, T., (2014), "Bir İhtimal Daha Var O Da Ölmek Mi Dersin Sosyal İnsan Haklarının Anayasa Şikâyeti Yoluyla Dava Edilebilirliği Lehine Tezler ve Öneriler", *VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu*, Türkiye.

Topçu, E., "Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı", *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 26, 2008, s. 15-40.

Turan, E. – Bayrakdar, E., "Türkiye'nin Su Yönetim Politikaları: Ulusal Güvenlik Açısından Bir Değerlendirme", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Ağustos 2020, Cilt. 6 (2) s. 1 – 19.

Turhan, A., "İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi", *İnönü*

Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2013, Cilt: 4, Sayı:2.

Yozgat, C., “Suyun Bir İnsan Hakkı Olarak Değerlendirilmesi”, T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ, Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 2020 / 2, s. 507 – 545.

Yüceer, B. – Yılmaz, T., “Küresel Su Hakları ve Türkiye”, Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, Yıl:2020, Cilt: 39-7, s. 124 – 132.

TEZLER

Algan, B., “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması”, Doktora tezi, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı*, 2006, (YÖKTEZ tez no: 191340).

Ayrançöl, Z., “Küresel Kamusal Mallar ve Su Hakkı”, Yüksek Lisans Tezi, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı*, 2012, (YÖKTEZ tez no: 319754).

Akel Ünal, Y., “Türkiye’de Su Hakkı”, Doktora Tezi, *Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı*, 2021, (YÖKTEZ tez no: 660472).

Ballık, B., “Türkiye’de Kentli Hakları Bağlamında Su Hakkı: Büyükşehir Belediyelerinde Su Hakkı Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Kamu Yönetimi Bilim Dalı*, 2022, (YÖKTEZ tez no: 765803).

Cömert, M., “Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Türkiye’de Su Hakkı”, Yüksek lisans tezi, *Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı*, 2022, (YÖKTEZ tez no: 776346).

Güneş, S., “Su Hakkı ve Suyun Metalaşması”, Yüksek lisans tezi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi*

Ana Bilim Dalı, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, 2022, (YÖKTEZ tez no: 773745).

Kurt, Ö., “Right To Water As A Collective Right A Leverage To Reclaim The Commons?”, Doktora tezi, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2022, (YÖKTEZ tez no: 761332).*

Ocak, A., “Bir Doğa Ve İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı”, Yüksek lisans tezi, *Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, 2018, (YÖKTEZ tez no: 518679).*

Oğuz, Ramize E., “Su Hakkı Çerçevesinde Su Sorununun Kent Yoksulları Üzerine Etkisi”, Yüksek lisans tezi, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2011, (YÖKTEZ tez no: 302065).*

Perçin, M., “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkının Gelişimi ve Türkiye’deki Uygulama”, Yüksek lisans tezi, *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı, 2019, (YÖKTEZ tez no: 572092).*

Topçu, E., “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı”, Doktora tezi, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Anayasa Hukuku Bilim Dalı, 2009, (YÖKTEZ tez no: 250010).*

Üreyil, D., “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı ve ‘Susuz Yaz’”, Yüksek lisans tezi, *İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Hukuk Ana Bilim Dalı, 2021, (YÖKTEZ tez no: 717374).*

İNTERNET KAYNAKLARI

Clean Water and The Business and Human Rights Agenda: A Case Study of the Citarum River, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-05/single_page_clean_water_and_the_business_and_human_rights_agenda_fin_1.pdf.

Değişen İklimle Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi, T.C. Tarım ve Orman

Bakanlığı (2023 – 2033)”, 2023, https://suverimliligi.gov.tr/wp-content/uploads/2023/09/SU-VERIMLILIGI-STRATEJI-BELGESI-ve-EYLEM-PLANI_dikey_260923.pdf (Erişim tarihi: 06.06.2024).

“Gerçekler ve Eğilimler, Su”, İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (World Business Council for Sustainable Development), <https://docs.wbcsd.org/2005/08/TR-WaterFactsAndTrends.pdf>

Murray K. – Kominers S., The Human Right to Water in the United States: A Primer for Lawyers & Community Leaders, 2021, <https://law.northeastern.edu/wp-content/uploads/2021/04/phrge-water-primer.pdf>

Türk Adalet Sistemi,

<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/Dergi/13052022095441T%C3%BCrk%20Adalet%20Sistemi.pdf>

UNICEF: Dünyada Her Beş Çocuktan Biri Günlük İhtiyaçlarını Karşılamaya Yetecek Suyu Erişemiyor”, UNİCEF Basın Bülteni, 18 Mart 2021, <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-d%C3%BCnyada-her-be%C5%9F-%C3%A7ocuktan-biri-g%C3%BCnl%C3%BCk-ihitiya%C3%A7lar%C4%B1n%C4%B1-kar%C5%9F%C4%B1lamaya-yetecek-suya>

Uzak, A., Altuntaş, M., (2007), “İnsan Hakları Nedir?”, Ankara, Başbakanlık Yayını, <http://sinanpasa.gov.tr/insan-haklari-nedir> (Erişim tarihi: 07.06.2024).

United States Geological Survey, <https://www.usgs.gov/special-topics/water-science-school/science/where-earths-water>

Water as a Human Right?, <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/EPLP-051.pdf>.

64/292. The Human Right to Water and Sanitation, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n09/479/35/pdf/n0947935.pdf?token=L>

vMDVhKudG9fZ9h1mm&fe=true

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

<https://www.ankara.edu.tr/programlar/3/903/3959-1551/>

<https://www.kanalbzunguldak.com.tr/elvanpazarcikta-kacak-su-ihbari-yapan-vatandasa-5-bin-lira-odul-verilecek> (Erişim tarihi 10.06.2024)

<https://www.britannica.com/topic/water-scarcity>

<https://www.britannica.com/science/gur> (Erişim tarihi 09.06.2024)

<https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2024)

<https://karararama.danistay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2024)

https://www.researchgate.net/publication/226408817_Mesopotamia_A_History_of_Water_and_Law

https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/ormanmuhendisligi_1f80e.pdf

<https://www.thattheworldmayknow.com/define-gan> (Erişim tarihi 09.06.2024)

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000388948>

https://www.un.org/waterforlifedecade/human_right_to_water.shtml

<https://www.unicef.org/wash/water-scarcity>

<https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview>

YARGITAY KARARLARI

Yargıtay Hukuk Daireleri Başkanlık Kurulunun 2007/636 Esas, 2007/636 Karar sayılı sayılı kararları kararı.

Yargıtay Hukuk Daireleri Başkanlık Kurulunun 2007/637 Esas, 2007/637 Karar sayılı sayılı kararları kararı.

Yargıtay 8. Hukuk Dairesinin 2009/7110 Esas, 2010/1446 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 17. Hukuk Dairesinin 2009/10664 Esas, 2010/1655 Karar sayılı kararı.

Yargıtay (Kapatılan)14. Hukuk Dairesinin 2010/5751 Esas, 2010/6550 Karar

sayılı kararı.

Yargıtay (Kapatılan)13. Hukuk Dairesinin 2010/16135 Esas, 2011/11459 Karar sayılı kararı.

Yargıtay (Kapatılan)14. Hukuk Dairesinin 2011/3559 Esas, 2011/5077 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2011/16344 Esas, 2012/49 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 8. Hukuk Dairesinin 2012/2051 Esas, 2012/1994 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2012/2176 Esas, 2012/8615 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2012/13629 Esas, 2012/19212 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 20. Hukuk Dairesinin 2012/14499 Esas, 2013/4512 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2013/1514 Esas, 2013/3059 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2013/7155 Esas, 2013/7994 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2013/9958 Esas, 2013/15913 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2013/12432 Esas, 2014/1557 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2013/14550 Esas, 2014/4472 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/2950 Esas, 2014/7338 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 20. Hukuk Dairesinin 2014/8975 Esas, 2015/1796 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/10928 Esas, 2015/1944 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2014/12283 Esas, 2015/3253 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2015/8831 Esas, 2015/8738 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2016/182 Esas, 2018/7890 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2016/880 Esas, 2018/5800 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2016/9026 Esas, 2018/8572 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2016/14087 Esas, 2019/6437 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 14. Hukuk Dairesinin 2018/2536 Esas, 2018/8590 Karar sayılı kararı.

Yargıtay (Kapatılan) 16. Hukuk Dairesinin 2020/4122 Esas, 2021/5407 Karar

sayılı kararı.

Yargıtay 3. Hukuk Dairesinin 2021/6875 Esas, 2021/11684 Karar sayılı kararı.

DANIŞTAY KARARLARI

Danıştay 13. Dairesinin 2005/5390 Esas, 2005/2879 Karar sayılı kararı.

Danıştay 13. Dairesinin 2018/4075 Esas, 2019/253 Karar sayılı kararı.

Danıştay 6. Daire Başkanlığının 2019/12701 Esas, 2020/7537 Karar sayılı kararı.

Danıştay 6. Daire Başkanlığının 2020/10584 Esas, 2021/5613 Karar sayılı kararı.

Danıştay 6. Daire Başkanlığının 2020/9197 Esas, 2021/6441 Karar sayılı kararı.

Danıştay 6. Daire Başkanlığının 2019/2556 Esas, 2022/3164 Karar sayılı kararı.

ÖZET

Yaşamsal bir varlık olan suya dair çeşitli haklar bulunmaktadır. Su hakkının ise neyi ifade ettiği ve bir insan hakkı olup olmadığı tartışılmalıdır. Öğretide çoğunluk görüş, temel insan hakkı olarak nitelendirilebilecek bir su hakkının var olduğunu, bu hakkın insan yaşamı için gerekli olan yeterli kalitede ve yeterli miktardaki içme ve diğer şekillerdeki kişisel kullanım için gerekli olan suya erişilebilmesi hakkını ifade ettiği yönünde olmakla beraber, su hakkının başlı başına bir insan hakkı olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunan görüşler de bulunmaktadır.

Suya başta içme suyu olmak üzere tarım, sanayi, teknoloji, enerji, sağlık, çevre, devlet güvenliği ve suya dair unsur barındıran diğer tüm alanlarda ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaçlardan kaynaklı olarak tarih boyunca suya dair uyuşmazlıklar oluşmuştur. Bu uyuşmazlıklar kimi zaman kişilerle kişiler kimi zaman kişilerle devletler kimi zaman ise devletlerle devletler arasında olabilmektedir. Zaman içerisinde suyun kullanıldığı alanların çeşitlenmesi ve suya duyulan ihtiyacın artması karşısında suyun sınırlı bir varlık olarak bulunması nedeniyle, suya dair veya suya ilişkin unsur barındıran uyuşmazlıklar da çeşitlenmiş ve artmıştır. Toplumun refahı ve yaşamın iyi şekilde sürdürülebilmesi için, oluşan uyuşmazlıkların giderilmesi gerekir. Bunu sağlayan temel mekanizmalardan biri ise yargıdır.

Tez kapsamında, belirlenen sınırlılıklar doğrultusunda, içerisinde suya dair kavramlar ve haklar barındıran Türk yüksek mahkemelerinden Yargıtay ve Danıştay'ın kamuya açık kararları, öğretide yer alan görüşler, ulusal ve uluslararası düzenleme ve kabuller çerçevesinde değerlendirilmiş; ülkemizde suya dair ne tür uyuşmazlıklar görülebildiği, uyuşmazlığın konusu suya dair olduğunda uyuşmazlık giderilirken suyun, suya dair hakların ve bu kapsamda su hakkının Türk yargısında ne şekilde ele alındığı, uyuşmazlıklar giderilirken hangi ilkelere dikkat edildiği ve uyuşmazlık çözümündeki genel uygulamanın ne olduğu, su hakkının başlı başına bir insan hakkı olarak kabul edilip

edilmediği, eğer kabul ediliyorsa suya dair ne çeşit bir hakkın insan hakkı niteliğinde ele alındığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: su, su hakkı, insan hakkı, su yönetimi, su güvencesi, Türk yargısı.

ABSTRACT

There are various rights to water, which is a vital asset. What the right to water means and whether it is a human right has been debated. Although the majority of scholars believe that there is a right to water, which can be characterized as a fundamental human right, and that this right refers to the right to have access to water of sufficient quality and quantity for drinking and other forms of personal use, which is necessary for human. There are also those who argue that the right to water should not be recognized as a human right in itself.

Water is needed primarily for drinking water, but also for agriculture, industry, technology, energy, health, environment, state security and all other areas that contain water-related elements. Disputes over water have arisen throughout history due to these needs. These disputes have sometimes been between individuals - individuals, sometimes between individuals - states, and sometimes between states - states. In the face of the diversification of the areas where water is used and the increase in the need for water over time, disputes involving water or water-related elements have also diversified and increased due to the fact that water is a limited existence. In order to ensure the welfare of the society and to sustain life in a good way, disputes must be resolved. One of the main mechanisms to ensure this is the judiciary.

Within the scope of the thesis, in line with the limitations set, the publicly available decisions of the Court of Cassation and the Presidency of the Council of State, which are among the Turkish high courts that contain concepts and rights related to water, have been evaluated within the framework of the opinions in the doctrine, national and international legislation and acceptances; It is tried to demonstrate what kind of water-related disputes can be seen in Türkiye while resolving disputes how water, rights related to water and the right to water in this context are handled in the Turkish judiciary, which principles are paid attention to while resolving disputes and what the general practice in dispute

resolution is, whether the right to water is accepted as a human right in itself, and if so, what kind of right to water is considered as a human right.

Key words: water, right to water, human right, water management, water security, Turkish judiciary.